हाम्रो सवाल

HAMRO SAWAL बुलेटीन

वर्ष ५ अङ्क ७ २०७५ मंसिर December 2018

नेपाल सरकार
षस्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय
स्वास्थ्य सेवा बिभाग
इपिडिमियोलोजी तथा रोग नियन्त्रण महाशाखा
कुष्ठरोग नियन्त्रण तथा अपाङ्गता व्यवस्थापन शाखा
टेकु, काठमाण्डौं ।
फोन नं ४२६२००९,फ्याक्स ४२४८५३५
Email: lcd@mohp.gov.np, leprosycontrol@gmail.com

कुष्ठ प्रभावितहरुको अधिकारको सुनिश्चितता गरौं, भेदभाव अन्त्य गरौं, माया र सदभाव राखौं ।

नेपाल सरकार
स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय
स्वास्थ्य सेवा विभाग
इपिडिमियोलोजी तथा रोग नियन्त्रण महाशाखा

फोन नं. ०१-४२५५७९६
फ्याक्सः ०१ -४२६२२६८
Email: ewarsedcd@gmail.com
Website: edcd.gov.np

पचली, टेकु
काठमाण्डौं, नेपाल

पत्र संख्याः २०७५/०७६
च. नं:

शुभ-कामना

कुष्ठरोग जनस्वास्थ्य समस्याको रुपमा नरहेको (निवारण भएको) सन्दर्भमा नेपालले २०६६ माघ ५ गते (१९ जनवरी २०१०) मा कुष्ठरोग निवारणको घोषण गरेको थियो । त्यस पछिका दिनहरुमा निवारणको स्थिति कायम रहेता पनि प्रत्येक वर्षहरुमा यसको प्रिभिलेन्स दर बढिरहेको अवस्था छ । हाल प्रति दश हजार जनसंख्यामा कुष्ठरोगको १ भन्दा कम रहेको निवारणको स्थितिबाट १ भन्दा बढी हुन लागेको देखिन्छ ।

अतः यस चुनौतीलाई निराकरण गर्न जनसमुदाय, सहयोगी संघ-संस्थाहरु, स्थानीय प्रदेश र संघीय सरकारहरुको पूर्ण समन्वय, सहकार्य सहित स्वास्थ्यकर्मी, चिकित्सक लगायत सबै साझेदार संस्थाहरुको संयुक्त प्रयासबाट नै सबै तहमा कुष्ठरोग निवारण गर्न सकिन्छ ।

कुष्ठरोग एक सामजिक समस्याको रुपमा पनि रहेकोले रोगको उपचार तथा व्यवस्थापनका साथै कुष्ठ प्रभावितहरुको सामाजिक विकास पुनर्स्थापना लगायतका क्रियाकलापहरुको रोग निवारणमा महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । यस परिप्रेक्ष्यमा कार्यक्रम र कार्यक्रम संचालन सम्वन्धि जानकारी, यसका सवालहरु लगायत विभिन्न जानकारीमूलक सामाग्रीहरु समावेश गरिएको यस बुलेटिनबाट स्थानिय, प्रदेश तथा संघीय सरकारबाट संचालन हुने कार्यहरुमा समन्वय र विभिन्न जानकारीहरु हुने र यसबाट कुष्ठरोग निवारण र अपाङ्गता व्यवस्थापन सम्वन्धि कार्यक्रम संचालन, सेवा प्रवाह तथा समन्वयको लागि निकै उपयोगी हुने मैले विश्वास लिएको छु ।

धन्यवाद !

....
डा. विवेक कुमार लाल
निर्देशक

नेपाल सरकार
स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय
स्वास्थ्य सेवा विभाग
इपिडिमियोलोजी तथा रोग नियन्त्रण महाशाखा
कुष्ठरोग नियन्त्रण तथा अपाङ्गता व्यवस्थापन शाखा

फोन नं. ०१–४२५५७९६
फ्याक्सः ०१ –४२६२२६८
Email: ewarsedcd@gmail.com
Website: edcd.gov.np

पचली, टेकु
काठमाण्डौं, नेपाल

मन्तव्य

नेपालमा हाल कुष्ठरोग निवारणको अवस्थामा रहेता पनि निवारण घोषणा पश्चात् बार्षिक रुपमा ३००० देखि ३६०० सम्म नयां बिरामी पत्ता लागि रहेको अवस्था छ । कुष्ठ प्रभावितका समस्या बिद्यमान रहेको छन् । यस सन्दर्भमा कुष्ठरोग राष्ट्रिय रणनीति सन् २०१६-२०२० तय गरी सबै जिल्लाहरु र स्थानिय तह सम्म कुष्ठरोग न्यूनिकरण गर्ने उपाय अवलम्वन गरिएको छ ।

यस परिप्रेक्षमा कुष्ठरोग निवारणको लागि गरिएका प्रतिबद्धताहरु पुरा गर्न सवै साझेदार संस्थाहरु, स्वास्थ्यकर्मी, चिकित्सक, समाजसेवी, स्वयं सेवक, नागरिक समाज, पत्रकार, शिक्षक, बिद्यार्थी, सवैको सहभागिता सहित राजनैतिक प्रतिबद्धता अपरिहार्य रहेको छ ।

अतः यस बुलेटिनबाट कुष्ठरोग तथा अपाङ्गता सम्वन्धी रणनीति, कार्यक्रम लगायत विभिन्न प्रकारका जानकारी र सवालहरु समावेश गरी पाठक समक्ष पस्किएका छौं । कुष्ठरोग तथा अपाङ्गता सम्वन्धि जानकारीहरु बाट कार्यक्रम कार्यान्वियन एवं समन्वयमा सघाउ पुग्ने अपेक्षा गरेको छु ।

धन्यवाद ।

....
डा. रबिन्द्र बास्कोटा
शाखा प्रमुख

विषयसूची

नेपालमा कुष्ठरोग कार्यक्रमको शुरुवात र विकासक्रम ६
कुष्ठरोगको वर्तमान स्थिती ७
कुष्ठरोग सम्वन्धि सवाल र जवाफ ८
कुष्ठरोग नियन्त्रण कार्यक्रम (रणनीति, उद्धेश्य र लक्ष्य) १३
कुष्ठरोगको बारेमा जानकारीमूलक सन्देशहरु १४
कुष्ठरोग कार्यक्रम सेवामा सहकार्य तथा सेवामा सहयोगी संस्थाहरुः १५
विगत ७ वर्षको कुष्ठरोगसँग सम्बन्धीत इपिडेमियोलोजिकल तथ्यांकः १७
कुष्ठरोग निवारणका लागि संचालित कार्यक्रमहरु :- १७
कुष्ठरोग बिरामीको रेफरल केन्द्र तथा Satellite Clinic हरु :- २०
सहयोगी संस्थाहरुबाट संचालित कुष्ठरोग व्यवस्थापनका लागि प्रेषण अस्पतालहरु :- २११
कुष्ठरोग कार्यक्रमको सवल, कमजोर, चुनौति तथा अवसरहरुः २१
आ.व. २०७५।२०७६ मा सहयोगी संस्थाहरुबाट संचालित कुष्ठरोग सेटलाइट क्लिनिक र Outreach Community Clinic तालिकाः २२
अपाङ्गता व्यवस्थापन कार्यक्रम २४
नेपालमा अपाङ्गताको अवस्था र स्थिति २४
अपाङ्गताको परिभाषा र वर्गीकरण २४
नीतिहरू २७
अपांगता भएका व्यक्तिहरुलाई सम्बोधन गर्दा प्रयोग गर्नु पर्ने मर्यादीत तथा सहि शव्दावली २९
अशक्तताको गम्भीरताका आधारमा अपाङ्गताको वर्गीकरण २९
आ.व. २०७४।७५ मा अपाङ्गता व्यवस्थापनका लागि सम्पन्न भएका क्रियाकलापहरुः ३०
आ.व. २०७५/७६ कुष्ठरोग नियन्त्रण तथा अपाङ्गता व्यावस्थापन सम्वन्धि कार्यक्रम र बजेटहरु ३३
कुष्ठरोग नियन्त्रण शाखाका तथा अपागता व्यवस्थापन शाखाका कार्यक्रमहरु.... ३३
प्रदेश स्तरको कार्यक्रमहरु ३३
स्थानिय स्तरका कार्यक्रमहरुः ४१

अपाङ्गता रोकथाम तथा कुष्ठरोग नियन्त्रण कार्यक्रम संचालन निर्देशिका स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयको वेवसाइटमा प्रकाशित भएनुसार.............................६८
प्रदेश स्तरको कार्यक्रम संचालन निर्देशिका..६८
स्थानीय स्तरका कार्यक्रम संचालन निर्देशिका :..८३
समुदायमा आधारित समावेशी विकास...९२
कविता संग्रह...९७
सम्वन्धित संस्था तथा व्यक्तिहरुको सम्पर्क नम्वरहरु.......................................१०१
कुष्ठरोग सेवा प्रदान गर्ने सहयोगी संस्था र सेवा केन्द्रहरु १०१
क्षय/कुष्ठरोग अधिकृतका नाम तथा सम्पर्क टेलीफोन नम्बर.............................१०१

नेपालमा कुष्ठरोग कार्यक्रमको शुरूवात र विकासक्रम

बि.सं २०१८ (१९६०।६१)	नेपालमा कुष्ठरोग अवस्थावारे जान्न विश्व स्वास्थ्य संगठनको सहयोगमा पहिलो Sample Survey भएको थियो। यस अघि वीर अस्पतालमा कुष्ठरोगको उपचार सेवा क्लिनिकबाट उपलब्ध थियो ।
आ.व. २०२२।०२३ (१९६६।६७)	कुष्ठरोग नियन्त्रणका लागि पाइलट प्रोजेक्टको स्थापना ।
आ.व. २०३१।३२ (१९७४।७५)	नेपालमा कुष्ठरोग नियन्त्रणको लागि सर्भे, स्वास्थ्य शिक्षा, उपचारको लागि कुष्ठरोग नियन्त्रण आयोजनाको स्थापना ।
आ.व. २०३९।४०	बहु-औषधी उपचार प्रारम्भ ।
आ.व. २०४४।४५ (१९८७।८८)	कुष्ठरोग नियन्त्रण कार्यक्रम एकिकृत स्वास्थ्य सेवामा समायोजन ।
आ.व. २०४८।४९ (१९९१)	विश्व स्वास्थ्य संगठनको साधारण सभाबाट सदस्य राष्ट्रहरुमा क’ष्ठरोग निवारण गर्ने घोषणा ।
आ.व. २०५३/५४ (१९९६।९७)	७५ रै जिल्लामा बहु–औषधी उपचार सेवाको विस्तार ।
आ.व. २०५६/५७-२०५८/५९	राष्ट्रिय रुपमा दुई पटक कुष्ठरोग निवारण अभियान (NLEC) संचालन ।
आ.व. २०६५/६६ (२००८।०९)	राष्ट्रिय तहमा कुष्ठरोग निवारण लक्ष्य प्राप्तिको लागि गहन प्रयासहरु । Index Case Approach मा विरामीको खोजपड्ताल र जनचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन ।
वि.सं. २०६६ माघ ५	राष्ट्रिय तहमा कुष्ठरोग निवारणको घोषणा ।
वि.सं. २०७१ चैत्र ३०	तत्कालिन स्वास्थ्य मन्त्रालयको निर्णायनुसार कुष्ठरोग नियन्त्रण महाशाखालाई अपाङ्गता सम्पर्क इकाई (Disability Focal Unit) को जिम्मेवारी प्रदान ।
वि.सं. २०७३ चैत्र ३०	अपाङ्गता व्यवस्थापन (रोकथाम, उपचार र पुनर्स्थापना) सम्वन्धि नीति, रणनीति तथा १० वर्षे कार्ययोजना स्वीकृत ।
आ.व. २०७५/७६	नयाँ संरचना अनुसार इपिडिमियोलोजी तथा रोग नियन्त्रण महाशाखा अन्तर्गत कुष्ठरोग नियन्त्रण तथा अपाङ्गता व्यवस्थापन शाखा ।

कुष्ठरोगको वर्तमान स्थिती

नेपालमा वि.सं. २०६६ माघ ५ गते (१९ जनवरी, २०१०)मा कुष्ठरोग निवारणको घोषण भएको थियो। Elimination भन्नाले प्रति १० हजार जनसंख्यामा १ भन्दा कम बिरामी अवस्थामा रहेको निवारणको घोषणा पश्चात् हालसम्म पनि निवारणको अवस्थामा रहेको छ। तर उक्त समयमा पनि १२ जिल्लामा निवारणको अवस्था भन्दा माथि रहेको थियो भने हाल १७ जिल्लामा निवारण हुन नसकेको अवस्था रहेको छ।

- ❖ अधिकांश तराईका १७ जिल्लामा कुष्ठरोग प्रकोपदर १ भन्दा बढी रहेको छ।
- ❖ कुष्ठरोगको कारणबाट हालसम्म करीव ३० हजार जना अपांग भएको अनुमान गरिएको छ।
- ❖ गत आर्थिक वर्षमा ६०० भन्दा बढी बिदेशी विरामीहरु नेपालमा उपचारत रहेका छन्।

प्रदेश अनुसार जिल्लागत कुष्ठरोग स्थिती

Districts with PR>1: Kailali, Jajarkot, Bardiya, Banke, Kapilvastu, Nawalparasi-East, Nawalparasi-West, Chitwan, Parsa, Bara, Rautahat, Sarlahi, Mahottari, Dhanusa, Siraha, Morang & Jhapa.

प्रदेश	कुल जिल्लाहरु	आ.व. २०७३/७४ को अन्तमा उपचारमा रहेका विरामीहरु	प्रकोप दर १ भन्दा बढी भएका जिल्लाहरु
प्रदेश-१	१४	३९४	झापा र मोरङ
प्रदेश-२	८	८९०	बारा, धनुषा, महोत्तरी, पर्सा, रौतहट, सर्लाही र सिराहा
प्रदेश-३	१३	१५७	चितवन
गण्डकी प्रदेश	११	११६	सूस्ता पूर्व नवलपरासी
प्रदेश-५	१२	७६१	बाकें, बर्दिया, कपिलवस्तु र सूस्ता पश्चिम नवलपरासी
कर्णाली प्रदेश	१०	११०	जाजरकोट
सुदुर पश्चिम प्रदेश	९	१९८	कैलाली
जम्मा	**७७**	**२६२६**	**१७**

कुष्ठरोग सम्वन्धि सवाल र जवाफ

१. कुष्ठरोग भनेको के हो ?

⇨ कुष्ठरोग Mycobacterium Leprae नामको सूक्ष्म किटाणुबाट लाग्ने एक प्रकारको रोग हो। यो रोगका किटाणुले खास गरेर छाला र स्नायुमा असर गर्दछ।

२. कुष्ठरोग कसरी सर्छ ?

⇨ कुष्ठरोग एक प्रकारको कम सर्ने सरुवा रोग हो। उपचार नगरेको कुष्ठरोग विरामीसंग लामो समयसम्म सम्पर्कमा आउने व्यक्तिलाई मुख्यत: श्वास प्रश्वासको माध्यामबाट यो रोग सर्न सक्छ।

३. कुष्ठरोगका चिन्ह र लक्षणहरु के-के हुन् ?

- शरीरको कुनै भागमा छुंदा थाहा नपाउने, रातो, फुस्रो दागहरु देखा पर्नु ।
- हात खुट्टा झम-झम गर्नु ।
- बाहिरी सतहका स्नायु सुन्निनु ।
- हात खुट्टामा नदुख्ने घाउहरु देखा पर्नु ।

४. कुष्ठरोग कति प्रकारका हुन्छन् ?

⇨ उपचारको दृष्टिकोणले कुष्ठरोगलाई दुई प्रकारमा विभाजन गरिएको छ ।

- Pauci Bacillary (PB) कम किटाणु भएको
- Multi Bacillary (MB) धेरै किटाणु भएको

५. कुष्ठरोग लागे पछि उपचार कसरी गरिन्छ ?

⇨ बहु-औषधी उपचार विधि (Multi-Drug Therapy) बाट गरिन्छ ।

६. कुष्ठरोग कसरी पत्ता लगाइन्छ ?

⇨ कुष्ठरोगको चिन्ह र लक्षणको आधारमा र विरामीको Slit-Skin Smear जाँच गरेर ।

७. कुष्ठरोग जस्तै लक्षण देखिने अरु रोग के-के हुन् ?

⇨ दाद, दिनाइ, दुबी, जन्मजात दाग, छालाको क्षयरोग आदिले पनि कुष्ठरोगको जस्तो लक्षण देखाउन सक्छन् ।

८. कुष्ठरोग लाग्यो भने हात खुट्टाका औंलाहरु झर्छन् ?

⇨ कुष्ठरोग लाग्दैमा हात खुट्टाको औंलाहरु झर्दैन्न । कुष्ठरोगको किटाणुले स्नायुमा असर गरेर दुखाई र चोटपटकको अनुभुती हराउँछ । यसरी तातो समाउदा वा चोटपटक लाग्दा नदुख्ने घाँउ बन्दछन् र त्यस घाँउमा संक्रमण भई हड्डीमा असर पुग्छ र हात खुट्टाका औंलाहरु छोटा हुन्छन् ।

९. कुष्ठरोग लागेको विरामीलाई छुट्टै ठाँउमा राखेर उपचार गर्नुपर्छ ?

⇨ कुष्ठरोग लागेको विरामीलाई कुनै विशेष क्लिनिक वा अस्पतालमा उपचार गर्नु पर्छ भन्ने हुंदैन । आफ्नै घरमा बसेर कुष्ठरोगको बहु-औषधी उपचार विधिबाट उपचार गर्न सकिन्छ ।

१०. बहु-औषधी उपचार विधि भनेको के हो ?

⇨ बहु-औषधी उपचार विधि भनेको एक भन्दा बढी प्रकारका औषधीबाट कुष्ठरोगको उपचार गर्नु हो । यसमा PB ६ पत्ता अर्थात ६ महिनासम्म खानु पर्छ र MB विरामीले १२ पत्ता अर्थात १२ महिनासम्म औषधी खानु पर्छ ।

११. कुष्ठरोग लागेपछि औषधी जीवनभर खानुपर्छ ?

⇨ पर्दैन । PB विरामीले ६ महिना र MB विरामीले १२ महिना औषधी खाए पछि कुष्ठरोग निको हुन्छ ।

१२. कुष्ठरोग वंशानुगत वा कुष्ठरोग भएका बुबा-आमाको सन्तानलाई पनि हुन्छ ?

⇨ कुष्ठरोग वंषाणुगत रोग होइन । यो रोग उपचार नगरेको विरामीसंग धेरै समय संगै बस्दा मुख्यत: स्वास प्रस्वासबाट सर्न सक्छ ।

१३. कुष्ठरोग लागेको विरामीसँग एउटै घर/कोठामा बस्न सकिन्छ ?

⇨ कुष्ठरोग एक प्रकारको कम सर्ने रोग हो । बहु-औषधी उपचार विधि शुरु गर्ने वित्तिकै ९९ प्रतिशत भन्दा बढि किटाणुहरु निष्क्रिय हुन्छन् । त्यस कारण कुष्ठरोग लागेर उपचार शुरु गरेको विरामीसँग एउटै घर/कोठामा बस्न सकिन्छ ।

१४. कुष्ठरोग लागेका विरामीले सामाजिक क्रियाकलापमा भाग लिन सक्छन् ?

⇨ अरु व्यक्ति सरह कुष्ठरोग लागेका विरामी पनि समाजको हरेक क्रियाकलापमा सहभागी हुन सक्छन् ।

१५. कुष्ठरोग लागेको विरामीसंग घरायसी सामानहरु जस्तै चम्चा, थाल, शौचालय, खाट, भान्छा उपयोग गर्न सकिन्छ ?

⇨ कुष्ठरोग घरायसी सामानहरुबाट नसर्ने भएकाले घरायसी उपभोग्य वस्तुहरु समान रुपमा उपभोग गर्न सकिन्छ ।

१६. कुष्ठरोग प्रभावित व्यक्तिले विवाह गर्न मिल्छ कि मिल्दैन ?

⇨ कुष्ठरोग प्रभावित व्यक्तिले अरु व्यक्ति सरह जीवन यापन गर्न, विवाह गर्न र बच्चा जन्माउन सक्छन् ।

१७. कुष्ठरोग प्रभावित व्यक्तिले रोजगार पाउँछन् ?

⇨ कुष्ठरोग प्रभावित व्यक्ति अन्य सामान्य नागरिक सरह रोजगारबाट बन्चित हुनु हुंदैन ।

१८. परिवारमा केही एक जनामा कुष्ठरोग देखियो भने अरु सदस्यलाई जांच गराउनु पर्छ ?

⇨ कुष्ठरोग सर्न सक्ने तर कम सर्ने रोग हो । कुष्ठरोग लागेको विरामीको परिवारको अन्य सदस्यलाई सरेको हुन सक्ने सम्भावना भएकोले उक्त व्यक्तिको परिवार तथा संगै वस्ने अरु सदस्यलाई पनि कुष्ठरोगको जाँच गराउनु पर्दछ ।

१९. कुष्ठरोगको औषधी शुरु गरे पछि शरीर किन रातो/खैरो हुन्छ ?

⇨ MB विरामीले खाने रातो पत्तामा CLOFAZIMINE नामक औषधीले गर्दा शरीरको छाला रातो हुन्छ । औषधी खाई सकेको ६-१२ महिना पछि त्यो रातोपन हराई पहिलेको जस्तै हुन्छ ।

२०. कुष्ठरोगबाट हुने अपाङ्गताबाट कसरी बच्न सकिन्छ ?

⇨ कुष्ठरोग शुरुमै पत्ता लगाई तुरुन्त बहु-औषधी उपचार विधीबाट उपचार गरेर कुष्ठरोगबाट हुने अपाङ्गताबाट बच्न सकिन्छ ।

२१. बहु-औषधी उपचार कसरी सम्पन्न हुन्छ ?

⇨ कुष्ठरोग लागेको व्यक्तिले बहु-औषधी उपचार पूरा गर्नुपर्छ । PB विरामीले ९ महिना भित्रमा ६ पत्ता खाइ सक्नु पर्छ र MB विरामीले १८ महिना भित्रमा १२ पत्ता खाइ सक्नु पर्छ ।

२२. बहु-औषधी उपचार विधिमा हुने औषधीले के-के असर पुऱ्याउँदछ ?

⇨ बहु-औषधी उपचार विधिका प्राय जसो औषधी असर नगर्ने खालका छन् । कुनै-कुनै औषधीले सामान्य असर गर्न सक्छन् । गम्भिर असर पुऱ्याउने सम्भावना न्यून छ ।

- Rifampicin : रातो पिसाव
- Dapsone : शरीरमा रगतको कमी
- Clofazimine : शरीरको छाला खैरो गराउन सक्छ

२३. बहु-औषधी उपचार विधिका औषधीले एलर्जी वा गम्भिर असर गऱ्यो भने के गर्ने ?

⇨ यदि बहु-औषधी उपचार विधिका औषधीले एलर्जी गऱ्यो भने औषधी खान बन्द गरी विशेषज्ञ चिकित्सकसंग परामर्श गरी अरु औषधी उपचार गर्न सकिन्छ ।

२४. बहु-औषधी उपचार विधि गर्भवती/स्तनपान गराउने महिलालाई दिन सकिन्छ ?

⇨ सकिन्छ । बहु-औषधी उपचारले गर्भवती/स्तनपान गराउने महिलालाई केही हानी पुऱ्याउँदैन ।

२५. मैले कुष्ठरोग लागेको व्यक्तिलाई छोएँ । अब मैले कुष्ठरोगको औषधी शुरु गर्नु पर्छ ?

⇨ छुंदैमा कुष्ठरोग सर्ने सम्भावना अत्यन्त न्यून रहेकोले कुष्ठरोग लागेको व्यक्तिलाई छुदैमा कुष्ठरोगको औषधी शुरु गर्नु पर्दैन ।

२६. कुष्ठरोगमा Reaction भनेको के हो ?

⇨ कुष्ठरोग लागेको व्यक्तिलाई एक्कासी छालामा रातोपना, सुन्निने, दुख्ने, चिलाउने दाग, नयाँ दाग देखा परेमा, स्नायु सुन्निएमा, दुखेमा Reaction भएको शंका गर्नु पर्छ । Reaction बहु-औषधी विधि शुरु गर्नु भन्दा पहिले, औषधी सेवन गरेको बखत या औषधी उपचार सकिए पछि, जहिले पनि देखा पर्न सक्छ ।

२७. कुष्ठरोगको औषधी कहाँ पाइन्छ ?

⇨ सरकारी अस्पताल, प्रेषण केन्द्र, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, स्वास्थ्य चौकीमा कुष्ठरोगको औषधी नि:शुल्क पाइन्छ ।

२८. कुष्ठरोगका विरामी तथा प्रभावितहरुले अपनाउनु पर्ने सावधानीहरु के-के छन् ?

- छुँदा थाहा नहुने हातलाई चोटपटक तथा तातोबाट बचाउने ।
- गोडामा छुँदा थाहा नहुने विरामीले नरम तथा सुरक्षित जुत्ता लगाउने ।

- हातखुट्टा सुख्खा भएमा पानीमा भिजाएर कडा छाला खुर्कने र चिल्लो लगाई छालालाई नरम बनाउने ।
- औषधीको सेवन गर्दा साधारण या गम्भिर असर देखा परेमा स्वास्थ्यकर्मीसँग सल्लाह गर्ने ।

२९. कुष्ठरोग निवारण भनेको के हो ?

⇨ निवारण भन्नाले कुष्ठरोगीहरुको संख्या/प्रकोप दर (Prevalence Rate) प्रति दश हजार जनसंख्यामा १ भन्दा कम हुनु भन्ने बुझिन्छ । यसले जनस्वास्थ्य समस्याको रुपमा नरहेको भन्ने बुझिन्छ । नेपालले सन् २००९ को तथ्यांकको आधारमा सो उपलब्धि हासिल गऱ्यो र सो को घोषणा सन् २०१० जनवरी १९ मा गरेको थियो ।

३०. कुष्ठरोग नियन्त्रण कार्यक्रमको दृष्टिकोण के हो ?

⇨ कुनै नयाँ कुष्ठरोग लागेको विरामी नभएको र हाल भएका कुष्ठ प्रभावितहरुको सबै आवश्यकता पुरा भएको कुष्ठरोग मुक्त समाज नै कुष्ठरोग नियन्त्रण कार्यक्रमको दृष्टिकोण हो ।

३१. कुष्ठरोग नियन्त्रण कार्यक्रमको लक्ष्य के हो ?

⇨ कुष्ठरोग मुक्त नेपाल बनाउने ।

३२. मलाई कुष्ठरोग लाग्यो कि भन्ने शंका छ, म के गरु ?

⇨ नजिकको स्वास्थ्य केन्द्रमा गएर परामर्श लिनु पर्छ ।

कुष्ठरोग नियन्त्रण कार्यक्रम (रणनीति, उद्धेश्य र लक्ष्य)

रणनीति

विश्व स्वास्थ्य संघले सन् २०१६-२०२० (२०७२/७३-२०७६/७७) मा मुख्य गरी निम्न कुरा समेटेको र नेपाल सरकारले पनि सोही अनुसार राष्ट्रिय कुष्ठरोग रणनीति २०१६-२०२० तयार गरेको छ ।

उद्धेश्यहरु

१. सन् २०२० भित्र सबै जिल्लाहरुमा कुष्ठरोग निवारण गर्ने ।
२. शुरुको अवस्थामा नै कुष्ठरोगको विरामीहरु पहिचान गरी रोग सार्ने प्रक्रिया र अपाङ्गता हुनबाट बचाउने ।
३. एकीकृत स्वास्थ्य प्रणाली मार्फत कुष्ठरोगको गुणस्तरीय सेवा उपलव्ध गराउने ।

४. निगरानी सूचाङ्कहरु (Surveillance indicators) को लक्ष्य अनुसारको प्रगति हासिल गर्ने ।

लक्ष्यहरुः (सन् २०२०)

- सबै जिल्लाहरुमा कुष्ठरोगको प्रकोप दर (Prevalence rate) प्रति १० हजार जनसंख्यामा १ भन्दा कम गर्ने
- बच्चाहरुमा कुष्ठरोगको नयां विरामीहरुको तह २ असमर्थतालाई शून्य बनाउने
- सबै नयां निदान भएका कुष्ठरोगका विरामीहरुमा प्रति १० लाख जनसंख्यामा तह २ असमर्थतालाई १ भन्दा कम गर्ने

कुष्ठरोगको बारेमा जानकारीमूलक सन्देशहरु

- नियमित उपचारबाट कुष्ठरोग पूर्ण रुपमा निको हुन्छ, एक मात्रा बहु-औषधी सेवन गरेमा ९९.९% किटाणु निस्कृय भई रोग अरुलाई सर्दैन ।
- कुष्ठरोगको उपचार स्वास्थ्य संस्थाहरुमा निःशुल्क पाईन्छ ।
- समयमै उपचार गरे अपांगता हुदैन ।
- कुष्ठरोगको नियमित उपचार पुरा गरेपछि रु १०००।- (एक हजार) र रोगबाट हुने जटिलताको उपचार गर्न प्रेषण अस्पतालमा भर्ना हुने प्रभावितलाई थप रु. १०००।- (एक हजार) यातायात खर्च नेपाल सरकारबाट उपलब्ध छ ।
- उपचार पछि पनि छुंदा थाहा नहुने दाग लामो समयसम्म रहिरहन सक्दछ ।
- कुष्ठरोगले हात गोडा र आँखामा असर गरेको कुष्ठ प्रभावितले पुरा उपचार गरी सके पछि पनि स्वयं हेरचाह र विशेष हेरचाह गर्नु पर्दछ ।
- कुष्ठ प्रभावितको आत्मसम्मान हुने गरि आदर गर्ने जिम्मा हामी सबैको हो, उनीहरुलाई शीपमूलक, आय-आर्जन तथा व्यवसायिक तालिम उपलब्ध गराउन हामी सबै लागौं ।
- औषधि सेवन गरेका (अपांगता भएका वा नभएका व्यक्ति) कुनै पनि कुष्ठ प्रभावितबाट कुष्ठरोग सर्दैन ।

कुष्ठरोग कार्यक्रम सेवामा सहकार्य तथा सेवामा सहयोगी संस्थाहरु:

सहयोगी संस्थाहरु	कार्यरत क्षेत्र
Netherland Leprosy Relief	केन्द्र, प्रदेश नं. १ र ७
The Leprosy Mission Nepal (TLMN)	केन्द्र, प्रदेश नं. १, २, ३ र ५
Nepal Leprosy Trust (NLT)	केन्द्र, प्रदेश नं. २
INF	प्रदेश नं. ४ र ५
FAIRMED	केन्द्र, प्रदेश नं. ३ र ५
Damien Foundation	नवलपरासी, सेती अञ्चल अस्पताल, उप-क्षेत्रिय अस्पताल डडेलधुरा ।
Nepal Leporsy Fellowship (NLF)	प्रदेश नं. १ र २ (झापा, मोरङ, सुनसरी, सिराहा र सप्तरी)
TB Nepal	प्रदेश नं. ५ - बाके

कुष्ठरोग नियन्त्रणको क्षेत्रमा कार्यरत अन्य संघ-संस्थाहरु
• सेवा केन्द्र गौसाला (आरोग्य आश्रम, खोकना क्लिनिक)
• IDEA Nepal
• READ Nepal
• Nepal Leprosy Affected Society
• Partners for New Life, Butwal
• Nepal Leprosy Relief Association
अन्तराष्ट्रिय संघ-संस्था
• German Leprosy Relief Association
• Sasakawa Memorial Health Foundation, Japan
• Novartis Foundation
• World Health Organization

हाल सम्म बहु-औषधिबाट कुष्ठरोगको उपचार पुरा गर्नेको संख्या १,८५,००० भन्दा बढी छ ।

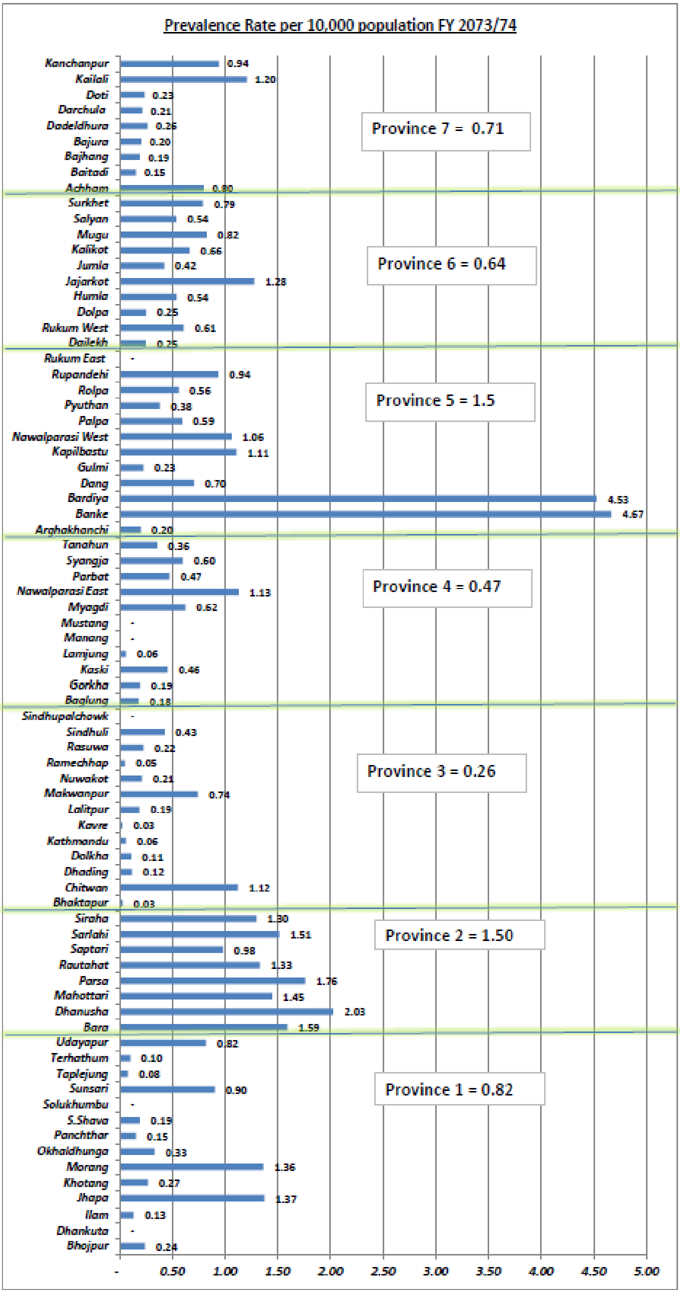
Prevalence Rate per 10,000 population FY 2073/74
Kanchanpur 0.94
Kailali 1.20
Doti 0.23
Darchula 0.21
Dadeldhura 0.26
Bajura 0.20
Bajhang 0.19
Baitadi 0.15
Achham 0.80
Province 7 = 0.71
Surkhet 0.79
Salyan 0.54
Mugu 0.82
Kalikot 0.66
Jumla 0.42
Jajarkot 1.28
Humla 0.54
Dolpa 0.25
Rukum West 0.61
Dailekh 0.25
Province 6 = 0.64
Rukum East -
Rupandehi 0.94
Rolpa 0.56
Pyuthan 0.38
Palpa 0.59
Nawalparasi West 1.06
Kapilbastu 1.11
Gulmi 0.23
Dang 0.70
Bardiya 4.53
Banke 4.67
Arghakhanchi 0.20
Province 5 = 1.5
Tanahun 0.36
Syangja 0.60
Parbat 0.47
Nawalparasi East 1.13
Myagdi 0.62
Mustang -
Manang -
Lamjung 0.06
Kaski 0.46
Gorkha 0.19
Baglung 0.18
Province 4 = 0.47
Sindhupalchowk -
Sindhuli 0.43
Rasuwa 0.22
Ramechhap 0.05
Nuwakot 0.21
Makwanpur 0.74
Lalitpur 0.19
Kavre 0.03
Kathmandu 0.06
Dolkha 0.11
Dhading 0.12
Chitwan 1.12
Bhaktapur 0.03
Province 3 = 0.26
Siraha 1.30
Sarlahi 1.51
Saptari 0.98
Rautahat 1.33
Parsa 1.76
Mahottari 1.45
Dhanusha 2.03
Bara 1.59
Province 2 = 1.50
Udayapur 0.82
Terhathum 0.10
Taplejung 0.08
Sunsari 0.90
Solukhumbu -
S.Shava 0.19
Panchthar 0.15
Okhaldhunga 0.33
Morang 1.36
Khotang 0.27
Jhapa 1.37
Ilam 0.13
Dhankuta -
Bhojpur 0.24
Province 1 = 0.82
- 0.50 1.00 1.50 2.00 2.50 3.00 3.50 4.00 4.50 5.00

विगत ७ वर्षको कुष्ठरोगसँग सम्बन्धीत इपिडेमियोलोजिकल तथ्यांक:

राष्ट्रिय स्तर :

सूचकहरु/आ.व.	२०६७/६८ (२०१०/११)	२०६८/६९ (२०११/१२)	२०६९/७० (२०१२/१३)	२०७०/७१ (२०१३/१४)	२०७१/७२ (२०१४/१५)	२०७२/७३ (२०१५/१६)	२०७३/७४ (२०१६/१७)
पत्ता लागेका नयाँ बिरामी संख्या	३१४२	३४८१	३२५३	३२२३	३०५३	३०५४	३२१५
नयाँ बिरामी पत्ता लागेको दर प्रति १ लाख जनसंख्यामा	११.२	१२.२	११.९	११.८	११.०१	१०.६७	११.२३
वर्षको अन्तमा उपचारमा रहेका विरामी संख्या	२१०४	२२१०	२४३०	२२२८	२४६१	२५५९	२६२६
नयां बिरामी मध्ये बालबालिकाको संख्या	१६३	२१८	१३६	२०४	२३६	२२०	२२०
बालबालिकाको अनुपाद दर	५.१९	६.२६	४.२४	६.३३	७.७३	७.२०	६.८४
कुष्ठरोगको प्रकोप दर प्रति १० हजार जनसंख्यामा	०.७९	०.८५	०.८२	०.८३	०.८९	०.८९	०.९२
नयाँ विरामीमा तह २ असमर्थता भएको संख्या र प्रतिशत	१०९ ३.४७	११० ३.१६	९४ २.८९	१०९ ३.३८	१३५ ४.४२	१०९ ३.५७	८७ २.७१

कुष्ठरोग निवारणका लागि संचालित कार्यक्रमहरु :-

१. चेतनामूलक कार्यक्रम (राष्ट्रिय स्वास्थ्य, शिक्षा, सूचना तथा संचार केन्द्रको समन्वयमा ७५ जिल्ला)

- ❖ रेडियो एफ. एम. बाट शन्देशमुलक श्रव्य सामग्री प्रसारण
- ❖ विभिन्न पत्र पत्रिकाहरुबाट सन्देसमुलक जानकारीहरु प्रचार
- ❖ पोष्टर, लीफलेट, चेजकार्ड, फ्लिप चार्ट उत्पादन, छपाइ तथा वितरण
- ❖ विश्व कुष्ठरोग दिवसको उपलक्ष्यमा विभिन्न कार्यक्रम सञ्चालन
- ❖ टेलीभिजनबाट सन्देशमुलक श्रव्यदृश्य सामाग्री उत्पादन तथा प्रसारण

२. विरामी सेवा/खोजपड्ताल कार्यक्रम

सेवा कार्यक्रम	
❖ बिरामी परिक्षण परामर्श उपचार तथा रेफर	-तोकिएको स्वास्थ्य संस्था
❖ कुष्ठरोगको जटिलताको उपचार गर्न प्रेषण केन्द्रमा आउने विरामीको लागि यातायात खर्च रु. १०००/-	-प्रभावितहरुको लागि ।
❖ कुष्ठरोगको जटिलता व्यवस्थापन	-रेफरल संस्था
अन्य कार्यक्रम	
❖ कुष्ठरोगका विरामीहरुलाई अनुदान	-खोकना , पोखराका आरोग्य आश्रमका -सवै
❖ आय आर्जन तथा वचत वृद्दि कार्यक्रम	- केही जिल्ला

कुष्ठरोग बिरामी खोजपड्ताल ❖ कुष्ठरोग बढी प्रभावित जिल्लाहरुमा सक्रिय विधिबाट विरामी खोजपड्ताल ❖ परिवार तथा छिमेकीहरुको सम्पर्क परीक्षण ❖ विरामी प्रमाणीकरण ❖ कुष्ठरोग बढी प्रभावित क्षेत्रमा कुष्ठरोग निवारण अभियान संचालन ❖ चर्मरोग सिविर संचालन	- केही जिल्ला -रेफरल अस्पताल -लक्षित जिल्ला - केही जिल्ला - केही जिल्ला

३. विशेष कार्यक्रमहरु:

❖ कुष्ठरोग संक्रमणको न्यूनिकरण गर्न Leprosy Post Exposure Prophylaxis (LPEP) सेवा संचालन	यो कार्यक्रम हाल झापा, मोरङ्ग, पर्सा (NOVARTIS, NLR), धनुषा (GoN र NLT), पर्सा, रुपन्देही, कपिलबस्तुमा (GoN र TLMN) संचालन भै रहेको (कैलाली, कन्चनपुर, अछाम र इलाम (GoN र NLR को सहयोगमा) मा संचालन भइ रहेको छ ।
❖ Reconstructive Surgery (सुधारात्मक शल्यक्रिया)	आनन्दबन अस्पताल, आइ.एन.एफ र लालगढ कुष्ठरोग अस्पतालको सहकार्यमा भइ रहेको छ ।
❖ केन्द्रिय स्तर र सहयोगी संस्थाको सहकार्यमा जिल्ला स्तरिय Mini Leprosy Elimination Campaign संचालन	**सासाकावा मेमोरियल हेल्थ फाउन्डेसन जापानको सहयोगमा :** बाकें र बर्दिया (२०७३), कैलाली, कपिलवस्तु, नवलपरासी र रुपन्देही (पुष र माघ २०७४) मा सम्पन्न भई ३७७९ जना शंकास्पद व्यक्ति मध्ये २५९ कुष्ठरोगका नयाँ विरामी पत्ता लागि उपचार गरियो ।

४. औषधी व्यवस्थापन

❖ बहुऔषधि व्यवस्थापन	- ७७ जिल्ला
❖ कुष्ठरोगको जटिलता सम्बन्धी औषधि तथा प्रेषण केन्द्रको लागि सामाग्री खरीद तथा व्यवस्थापन	- केन्द्र प्रदेश मार्फत, सहयोगी संस्था
❖ कुष्ठरोगको कारणले असमर्थता भएका विरामीहरुको लागि सहयोगी सामाग्री खरीद तथा व्यवस्थापन	- केन्द्र, प्रदेश,सहयोगी, संस्था मार्फत ।

५. स्वास्थ्यकर्मीहरुको क्षमता अभिबृद्धि – (नेपाल सरकार र सहयोगी संस्था)

६. कार्यक्रम सुपरीवेक्षण, रेखदेख तथा अनुगमन – (केन्द्र, प्रदेश तथा सहयोगी संस्था)

कुष्ठरोग बिरामीको रेफरल केन्द्र तथा Satellite Clinic हरु :-

कुष्ठरोगका रेफरल साइट	रेफरल सेन्टर (POID)
१) कोशी अंचल अस्पताल २) लुम्वीनी अंचल अस्पताल ३) सेती अंचल अस्पताल ४) उप-क्षेत्रिय अस्पताल डडेल्धुरा ।	• बयलपाटा अस्पताल, आछाम • रुकुम अस्पताल,चौरभारी • चरिकोट अस्पताल, चरिकोट, दोलखा • चन्द्रनिगाहापुर अस्पताल

सहयोगी संस्थाहरुबाट संचालित कुष्ठरोग व्यवस्थापनका लागि प्रेषण अस्पतालहरु :-

- श्री आनन्दवन कुष्ठरोग अस्पताल, लेले, ललितपुर
- श्री लालगढ कुष्ठरोग सेवा अस्पताल, धनुषा
- श्री हरियो खर्क अस्पताल, पोखरा
- श्री साईनिङ्ग अस्पताल आइ.एन.एफ., नेपालगन्ज र श्री साईनिङ्ग अस्पताल आइ.एन.एफ., सुर्खेत

कुष्ठरोग कार्यक्रमको सवल, कमजोर, चुनौति तथा अवसरहरूः

सवल पक्ष	कमजोर पक्ष
• निवारणको अवस्था कायम रहेको • कार्यक्रम ७७ जिल्लामा संचालन • औषधि सेवा निःशुल्क • राजनैतिक प्रतिबद्धता, निर्देशिका • प्राबिधिक सहयोग	• श्रोतको कारण लक्षित वर्गको पूर्ण रुपमा पहुंच सुनिश्चत गर्न अझै सकिएको छैन । • सेवा र कार्यक्रमको माग बढी, आपूर्ति कम • रेकर्ड अध्यावधिक गर्न अझै नसकिएको • केन्द्र प्रदेश तथा स्थानिय स्तरमा जनशक्तीको अपर्याप्तता
चुनौति	**अवसर**
• कुष्ठरोग सम्वन्धी ज्ञान, सिपमुलक स्वास्थ्यकर्मी, बिशेषज्ञ अभाव • श्रोतको कमी • २०% भन्दा बढी बिदेशी बिरामीहरु हुनु र पर्याप्त बिवरण तथा फलो अप गर्न नसक्नु । • Complication व्यवस्थापन तथा केही प्रभावितको दैनिक जिवन सहज बनाउनु ।	• बिभिन्न कार्यक्रम संग समन्वय गर्न सकिने • निजी, सरकारी क्षेत्र संग समन्वय • स्वास्थ्यकर्मी हरुमा चेतना, शैक्षिक चेतना राम्रो • अपाङ्गताको जिम्मेवारी समेत भएकोले सहकार्य गर्न सकिने

आ.व. २०७५/२०७६ मा सहयोगी संस्थाहरूबाट संचालित कुष्ठरोग सेटलाइट क्लिनिक र Outreach Community Clinic तालिका:

सहयोगी संस्था	स्थान	२०७५												२०७६			कैफियत
		वैशाख	जेष्ठ	असार	श्रावण	भाद्र	असोज	कार्तिक	मंसिर	पौष	माघ	फाल्गुण	चैत्र	वैशाख	जेष्ठ	असार	
आनन्दवन कुष्ठरोग सेवा अस्पताल	लुम्बिनी अञ्चल अस्पताल, बुटवल	१४	११	८	४	१,२९	२६	३०	२८	२७	२५	२४	२२				महिनाको अन्तिम शुक्रवार
	चन्द्रनिगापुर प्रेषण क्लिनिक	१६	१३	१०	६	३,३१	२८	-	२	१,२९	२७	२६	२४				महिनाको पहिलो आइतवार
	कोशी अञ्चल अस्पताल, कुष्ठरोग प्रेषण क्लिनिक				२१	१८	१५	१२	१०	९	७	६	४	२,३०	२७	२३	महिनाको दोश्रो सोमवार
लालगढ कुष्ठरोग सेवा अस्पताल	जनकपुर जिल्ला क्लिनिक, धनुषा	हरेक महिनाको १ र १५ गतेका दिन र सार्वजनिक विदा परेका दिन भोलि पल्ट संचालन हुने ।															
	नगराइन स्वा. चौ, धनुषा	हरेक महिनाको ६ गतेका दिन र सार्वजनिक विदा परेका दिन भोलि पल्ट संचालन हुने ।															
	सबैला प्रा.स्वा. के, धनुषा	हरेक महिना को १४ गतेका दिन र सार्वजनिक विदा परेका दिन भोलि पल्ट संचालन हुने ।															
	यदुकुवा प्रा.स्वा.के, धनुषा	हरेक महिना को १६ गतेका दिन र सार्वजनिक विदा परेका दिन भोलि पल्ट संचालन हुने ।															

लालगढ कुष्ठरोग सेवा अस्पताल	जलेश्वर जिल्ला अस्पताल, महोत्तरी	हरेक महिना को ३ र १७ गतेका दिन र सार्वजनिक विदा परेका दिन भोलि पल्ट संचालन हुने ।	
	सम्सी प्रा.स्वा.के, महोत्तरी	हरेक महिनाको ४ गतेका दिन र सार्वजनिक विदा परेका दिन भोलि पल्ट संचालन हुने ।	
	बलवा स्वा.चौ, महोत्तरी	हरेक महिनाको ६ गतेका दिन र सार्वजनिक विदा परेका दिन भोलि पल्ट संचालन हुने ।	
	पिपरा स्वा.चौ, महोत्तरी	हरेक महिनाको २७ गतेका दिन र सार्वजनिक विदा परेका दिन भोलि पल्ट संचालन हुने ।	
	मलंग्वा अस्पताल, सर्लाही	हरेक महिनाको ५ र १९ गतेका दिन र सार्वजनिक विदा परेका दिन भोलि पल्ट संचालन हुने ।	
	बरथ्वा प्रा.स्वा.के, सर्लाही	हरेक महिनाको ९ गतेका दिन र सार्वजनिक विदा परेका दिन भोलि पल्ट संचालन हुने ।	

माथि उल्लेखित क्लिनिकमा जटिलता व्यवस्थापन, नयाँ विरामीको निदान तथा उपचार, औषधि तथा आवश्यकता अनुसार परामर्श सेवा एवं सहयोगी सामग्रीहरुको वितरण आदि प्रेषण सेवा निःशुल्क उपलव्ध गराइन्छ ।

अपाङ्गता व्यवस्थापन कार्यक्रम

- स्वास्थ्य मन्त्रालयको मिति २०७१।१२।३० को निर्णय अनुसार कुष्ठरोग नियन्त्रण महाशाखाले अपाङ्गता सम्वन्धी सम्पर्क इकाई (Disability Focal Unit) रुपमा कार्य गरि रहेको छ ।
- २०७३।१२।३० अपाङ्गता व्यवस्थापन (रोकथाम, उपचार तथा पुनर्स्थापना) नीति, रणनीति तथा १० वर्षे कार्ययोजना (२०७३-२०८२) स्वीकृत ।
- २०७४।२।४ मा अपाङ्गता व्यवस्थापन (रोकथाम, उपचार तथा पुनर्स्थापना) नीति, रणनीति तथा १० वर्षे कार्ययोजना (२०७३-२०८२) को सार्वजनिकीकरण ।

नेपालमा अपाङ्गताको अवस्था र स्थिति

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ प्रतिवेदनले जनाएअनुसार नेपालको कुल जनसङ्ख्याको १.९४ प्रतिशत (५,१३,२३१) अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू छन् ।

अपाङ्गताको परिभाषा र वर्गीकरण

१.१. अपाङ्गता भएका व्यक्तिको परिभाषा :

"अपाङ्गता भएका व्यक्ति" भन्नाले शारीरिक, मानसिक, बौद्धिक वा इन्द्रीयसम्बन्धी दीर्घकालीन अशक्तता, कार्यगत सीमितता (फङ्सनल इम्पेरिमेन्ट) वा विद्यमान अवरोधको कारण अन्य व्यक्ति सरह समान आधारमा पूर्ण र प्रभावकारी ढङ्गले सामाजिक जीवनमा सहभागी हुन बाधा भएका व्यक्ति सम्झनु पर्छ ।

१.२ अपाङ्गताको वर्गीकरण : शारीरिक अङ्ग वा प्रणालीमा भएको समस्या तथा कठिनाइको आधारमा अपाङ्गता भएका व्यक्ति:-

१. शारीरिक अपाङ्गता:

स्नायु, मासंपेशी र जोर्नी तथा हड्डीको बनावट एवं सञ्चालनमा समस्या भएको कारणबाट कुनै व्यक्तिकोअङ्गको सञ्चालन, प्रयोग र हिँडडुलमा समस्या (जस्तै: बाल पक्षघात (पोलियो), शारीरिक अङ्गविहीन, कुष्ठ प्रभावित व्यक्ति, मांसपेशी विचलन (मस्कुलर

डिस्ट्रोफि), जोर्नी र मेरूदण्डसम्बन्धी स्थायी समस्या, क्लवफिट (पैताला फर्केको), रिकेट्स (हड्डी सम्बन्धि समस्याका कारण उत्पन्न अशक्तता) तथा सोह्र वर्ष उमेर पुगेको व्यक्तिमा उमेर बमोजिम हुनुपर्ने औसत उचाई भन्दा ज्यादै कम उचाई भएको व्यक्ति ।

२. दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गता:

दृष्टिसम्बन्धी देहायको समस्याबाट कुनै व्यक्तिमा कुनै पनि वस्तुको आकृति, आकार, रूप र रङ्गको ज्ञान नहुने,

(क) **दृष्टिविहीनता:** औषधि, शल्यचिकित्सा, चस्मा वा लेन्सको प्रयोगबाट पनि दुबै आँखाले हातको औंला दश फिटको दूरीबाट छुट्याउन नसक्ने वा स्नेलेन चार्टको पहिलोलाइनको अक्षर(३/६०) मा पढ्न नसक्ने व्यक्ति ।

(ख) **न्यूनदृष्टियुक्त:** औषधि, शल्यचिकित्सा, चस्मा वा लेन्सको प्रयोगबाट पनि बीस फिटको दूरीबाट हातको औंला छुट्याउन नसक्ने वा स्नेलेन चार्टको चौथो लाइनको अक्षर (६/१८) मा पढ्न नसक्ने ।

(ग) **पूर्ण दृष्टिविहीन:** पूर्ण रुपमा उज्यालो वा अँध्यारो छुटृयाउन नसक्ने व्यक्ति ।

३. सुनाइसम्बन्धी अपाङ्गता:

सुनाइका अङ्गको बनावट एवं स्वरको पहिचान, स्थान, उतारचढाव तथा स्वरको मात्रा र गुण छुट्याउन नसक्ने,

(क) बहिरा: असी डेसिबल भन्दा माथिको ध्वनि सुन्न नसक्ने वा सञ्चारका लागि सांकेतिक भाषा प्रयोग गर्नुपर्ने व्यक्ति ।

(ख) सुस्तश्रवण: सुन्नलाई श्रवण यन्त्र राख्नुपर्ने वा पैंसठी देखि असी डेसिबल सम्मको ध्वनि सुन्न सक्ने व्यक्ति ।

४. श्रवण दृष्टिविहीन अपाङ्गता:

सुनाइसम्बन्धी र दृष्टिसम्बन्धी दुवै अपाङ्गता भएको वा दुईवटा इन्द्रिय सम्बन्धी अपाङ्गताको संयुक्त अन्तरक्रिया रहेको व्यक्ति ।

५. स्वर र बोलाइ सम्बन्धी अपाङ्गताः

स्वर र बोलाइ सम्बन्धी अङ्गमा उत्पन्न कार्यगत सीमितताका कारण तथा बोल्दा स्वरको उतार चढावमा कठिनाइ, बोली स्पष्ट नहुने, बोल्दा शब्द वा अक्षर दोहोऱ्याउने व्यक्ति ।

६. मानसिक वा मनोसामाजिक अपाङ्गताः

मस्तिष्क र मानसिक अङ्गमा आएको समस्या तथा सचेतना, अभिमुखीकरण, स्फूर्ति, स्मरणशक्ति, भाषा, गणनाजस्ता बौद्धिक कार्य सम्पादनका सन्दर्भमा आउने समस्याको कारणले उमेर र परिस्थिति अनुसार व्यवहार गर्न समस्या हुने अवस्थाको व्यक्ति ।

७. बौद्धिक अपाङ्गताः

उमेरको वृद्धिसँगै बौद्धिक सचेतनाको विकास हुन नसकी बौद्धिक विकास नभएका कारणले उमेर वा वातावरणमा सापेक्ष क्रियाकलाप गर्न समस्या हुने अवस्थाको व्यक्ति । (जस्तोः डाउन्स सिन्ड्रोम समेत)

८. अनुवंशीय रक्तश्राव (हेमोफिलिया) सम्बन्धी अपाङ्गताः

अनुवंशीय असरका कारण रगतमा हुने फ्याक्टरमा विचलन आई रगत जम्ने कार्यमा समस्या उत्पन्न हुने शारीरिक अवस्थाको व्यक्ति ।

९. अटिजम सम्बन्धी अपाङ्गताः

जन्मजात नशा वा तन्तुको विकास र सोको कार्यमा आएको समस्या भएको व्यक्ति । (जस्तै : सञ्चार गर्न, सामान्य सामाजिक नियम बुझ्न र प्रयोग गर्न कठिनाई हुने तथा उमेरको विकाससँगै सामान्य व्यवहार नदेखाउनु, अस्वभाविक प्रतिक्रिया देखाउनु, एउटै क्रिया लगातार दोहोऱ्याइ रहनु, अरूसँग घुलमिल नहुनु वा तीव्र प्रतिक्रिया गर्ने व्यक्ति ।

१०. बहु-अपाङ्गताः

एउटै व्यक्तिमा माथि उल्लिखित दुई वा दुईभन्दा बढी प्रकारका अपाङ्गताको समस्या भएको व्यक्ति । (जस्तैः मस्तिष्क पक्षघात आदि)

अपाङ्गता व्यवस्थापन (रोकथाम, उपचार तथा पुनर्स्थापना) नीति, रणनीति तथा १० वर्षे कार्ययोजना २०७३-२०८२

नीतिहरू

- एकीकृत स्वास्थ्य सेवा अन्तर्गत उच्च प्राथमिकताका साथ अपाङ्गता रोकथाम, पुनर्स्थापना तथा ब्यबस्थापन गर्ने साथै पेशागत स्वास्थ्य समेत एकीकृत रुपमा सञ्चालन र व्यवस्थापन गर्ने ।
- अपाङ्गता रोकथाम, पुनर्स्थापना तथा व्यवस्थापन कार्यक्रमको स्वास्थ्य सम्बन्धी योजना, अनुगमन तथा मूल्याङ्कंन स्वास्थ्य मन्त्रालय, स्वास्थ्य सेवा विभाग तथा कुष्ठरोग नियन्त्रण महाशाखाले गर्नेछ ।
- अपाङ्गता रोकथाम, पुनर्स्थापना तथा व्यवस्थापन कार्यक्रमको लागि आवश्यक मानव संसाधनको व्यवस्थापन गर्ने।
- प्रेषण प्रणालीलाई प्रवर्द्धन तथा ब्यबस्थित गर्ने ।
- प्रतिवेदन तथा अभिलेख स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणालीअन्तर्गत एकिकृत रूपमा गर्ने ।
- अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई आधारभूत तथा आवश्यकता अनुसार विशिष्टिकृत स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउन विद्यमान सरकारी अस्पताल, स्वास्थ्य केन्द्र तथा संस्थाहरूको क्षमता विकास, स्तर वृद्धि तथा प्रवर्द्धन गर्ने ।

- गैरसरकारी क्षेत्रबाट अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई उपलब्ध भैरहेका विशिष्टिकृत स्वास्थ्य तथा पुनःर्स्थापना सेवाहरूलाई समन्वयात्मक रूपमा सञ्चालन तथा ब्यबस्थापन गर्ने ।
- स्वास्थ्य सम्बन्धी सूचना, सूचना प्रवाह प्रणाली तथा माध्यमहरूलाई अपाङ्गता मैत्री बनाई अपाङ्गता सम्बन्धी सूचनाहरूलाई बढीभन्दा बढी समावेश गर्ने ।
- बाल स्वास्थ्य तथा पोषण सम्बन्धी सरकारका कार्यक्रमहरूमा अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूका लागि लक्षित कार्यक्रमहरू लागू गर्ने ।
- जन्मजात हुने अपाङ्गता, चोटपटकबाट हुने अपाङ्गता, मानसिक अपाङ्गता, सर्ने तथा नसर्ने रोगबाट हुने अपाङ्गतालाई रोकथाम गर्न लक्षित कार्यक्रमहरू लागू गर्ने ।
- गाउँ स्तरमै समयमा नै अपाङ्गता पहिचान, आवश्यक परामर्श र प्रेषण सेवा दिन सक्ने जनशक्ति तयार गर्ने र स्थानीय स्वास्थ्य चौकीमार्फत सेवा उपलब्ध गराउने ।
- स्वास्थ्य संस्था र स्वास्थ्य चौकीको भौतिक संरचनाहरू नेपाल सरकारले तोकेको मापदण्ड अनुसार अपाङ्गता मैत्री बनाउँदै लगिने ।
- अपाङ्गता भएका महिलाहरूको प्रजनन् स्वास्थ्य सम्बन्धी रहेका समस्या र चुनौतीको अध्ययन गरी विशेष कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।
- अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको आफ्नो शारीरिक वा मानसिक अवस्थाको कारणले निरन्तर सेवन गर्नुपर्ने औषधीहरू पहिचान गरी क्रमश निःशुल्क रूपमा उपलब्ध गराउँदै लगिने ।
- अपाङ्गता भएका ब्यक्तिहरूको शारीरिक अवस्थाको कारणले भविश्यमा स्वास्थ्यमा पर्न सक्ने नकारात्मक प्रभावहरू समयमा नै पहिचान गरी न्यूनीकरण गर्ने ।
- औषधी, उपकरण, नयां प्रविधि, अध्ययन, अनुसन्धान तथा विकास समय सापेक्ष प्रवर्द्धन गर्ने ।
- निजी क्षेत्रलाई अपाङ्गता क्षेत्रमा सेवा उपलब्ध गराउनको लागि उचित वातावरण सहित प्रोत्साहन गर्ने ।
- अपाङ्गताको बचावटको लागी तथा रोकथामका विभिन्न उपायहरु अवलम्वन गरिने छ ।

अपांगता भएका व्यक्तिहरूलाई सम्बोधन गर्दा प्रयोग गर्नु पर्ने मर्यादीत तथा सहि शव्दावली

गलत (अमर्यादीत)	सहि (मर्यादीत)
अपांग, असामान्य, विशेष क्षमता भएका, फरक क्षमता भएका	अपांगता भएका व्यक्ति
सामान्य, स्वस्थ	अपांगता नभएका व्यक्ति
लुलो, कुँजो, खोरोन्ड़ो, वामपुड्के, डुडो, लङ्गडो, बाउन्नबीर, खुडे	शारीरिक अपांगता भएका व्यक्ति
कानो, अन्धो	दृष्टिविहीन, दृश्यविहिन, न्यून दृष्टियुक्त
बहिरो, वक्क लाटो	बहिरा व्यक्ति, सुस्त श्रवण
लठेब्रो, गोज्यान्ग्रो, सुस्तमनस्थिति	बौद्धिक अपांगता भएका व्यक्ति
लाटो, हकला, भकभके	स्वर बोलाई सम्बन्धि अपांगता भएका व्यक्ति
पागल, बौलाह	मनोसामाजिक अपाङ्गता भएका व्यक्ति
लाटो-अन्धो	श्रवण-दृष्टिबिहिन
कुष्ठरोगी, कोरी, कोडी	कुष्ठरोगको विरामी, कुष्ठ प्रभावित

अशक्तताको गम्भीरताका आधारमा अपाङ्गताको वर्गीकरण

क) पूर्णअशक्त अपाङ्गता : (रातो परिचयपत्र)
दैनिक क्रियाकलाप सम्पादन गर्न निरन्तर अरूको सहयोग लिँदा पनि कठिनाइ हुने अवस्थालाई पूर्ण अशक्त अपाङ्गता मानिनेछ ।

ख) अतिअशक्त अपाङ्गता :(निलो परिचयपत्र)
वैयक्तिक क्रियाकलापहरू सम्पादन तथा सामाजिक क्रियाकलापमा संलग्न हुन निरन्तर अरूको सहयोग लिनुपर्ने स्थितिलाई अति अशक्त अपाङ्गता मानिनेछ

सुबिधाहरुः

- क बर्गमा पर्नेले नेपाल सरकारबाट मासिक अपाङ्गता भत्ता बापत रु दुई हजार पाउने प्रावधान छ ।
- ख वर्गमा पर्नेले मासिक रु छ सय पाउने प्रावधान छ ।

अन्य सुबिधाहरु

- आन्तारिका हवाइजहाज तथा सार्वजनिक सवारी साधन यात्रामा ५० प्रतिशत छुट
- जग्गा रजिष्ट्रेसनमा २५ प्रतिशत छुट

ग) मध्यम अपाङ्गता : (पहेलो परिचयपत्र) भौतिक सुविधा, वातावरणीय अवरोधको अन्त्य, शिक्षा र तालिम भएमा अरूको सहयोग लिएर वा नलिईकन निरन्तर दिनचर्या र सामाजिक क्रियाकलापहरूमा सहभागी हुनसक्ने अवस्थालाई मध्यम अपाङ्गता मानिनेछ । **घ) सामान्य अपाङ्गता : (सेतो परिचयपत्र)** सामाजिक तथा वातावरणीय अवरोध नभएमा आफैँ नियमित दिनचर्या र सामाजिक क्रियाकलापमा सहभागी हुन सक्ने अवस्थालाई सामान्य अपाङ्गता मानिनेछ ।	- निःशुल्क स्वास्थ्य सेवा तथा कानुनी सुबिधा - परिक्षामा सहयोगी राख्न पाउने र थप समयको व्यवस्था । - आयकरममा छुटको ब्यबस्था - आयमूलक तथा सिपमूलक कार्यक्रममा निःशुल्क सहभागिताको अवसर - रोजगारी अन्तर्गत निजामती सेवामा समावेशीतर्फ ५ प्रतिशत - पहुँचयुक्त पाठ्य सामग्री - चारपाङ्ग्रे स्कुटर खरिद गर्दा कर छुट - सार्वजनिक सवारी साधनमा आरक्षण सिट

आ.व. २०७४।७५ मा अपाङ्गता व्यवस्थापनका लागि सम्पन्न भएका क्रियाकलापहरु:

- <u>अपाङ्गता व्यवस्थापन सम्वन्धि प्रथम राष्ट्रिय समिक्षा एवं योजना तर्जुमा गोष्ठी</u>

  २०७४ साल श्रावण २५-२७ सम्म अपाङ्गता व्यवस्थापन सम्वन्धि प्रथम राष्ट्रिय समिक्षा एवं योजना तर्जुमा सम्पन्न गरियो । उक्त कार्यशाला गोष्ठीमा माननीय पूर्व स्वास्थ्य मन्त्रीज्यू लगायत स्वास्थ्य क्षेत्रमा कार्यरत ७७ जिल्लाका स्वास्थ्यकर्मी तथा सम्वन्धित संघ-संस्थाका प्रतिनीधिहरुसंग अपाङ्गता व्यवस्थापन सम्वन्धि नीति, रणनीति तथा १० वर्षे कार्ययोजना, अपाङ्गमैत्री स्वास्थ्य सेवा प्रवाह, सहायक सामग्रीको सहजीकरण, निर्देशिका तथा म्यानुल, शैक्षिक सामग्री, सुरुको अवस्थामा अपाङ्गताको पहिचान र रोकथाम, जिविकोपार्जन, सामाजिक सुरक्षा, मानव तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकार, योजना तर्जुमा, युनिभर्सल डिजाइन तथा पहुँचयुक्तता सम्वन्धि निर्देशिका, सुपरीभेक्षण तथा अनुगमन विषयहरुमा छलफल गरियो ।

- **<u>अटिजम,डाउन सिन्डोम र सेरेब्रल पाल्सिको शुरूको अबस्थामा निदान तथा एसिसमेन्ट सेवा</u>**

  अपाङ्ग बाल अस्पताल तथा पुनर्स्थापन केन्द्र (HRDC) को सहकार्यमा मितिः २०७५।०३।०८ गतेका दिन धनुषा (कुष्ठरोग लालगढ अस्पतालको सहयोग) र मितिः २०७५।०३।१० गतेका दिन दोलखामा अटिजम,डाउन सिन्डोम र सेरेब्रल पाल्सिको शुरूको अबस्थामा निदान तथा एसिसमेन्ट सेवा सम्वन्धि १ दिने शिवीर संचालनको उपलब्धिहरु निम्नुसार छन् :

  - ❖ २०४ (केटीः ७१) जना मध्ये अटिज्म (३),डाउन सिन्ड्रोम (४), मस्तिष्क पक्षघात (७७) र शारीरिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरुको स्वास्थ्य परिक्षण गरी २७ (केटीः ९) जनालाई निर्माणात्मक शल्यक्रिया लागि भर्ना मिति दिईएको ।
  - ❖ २७ बालबालिकालाई निर्माणत्मक शल्यक्रियाको लागि HRDC- बनेपा, काभ्रेमा जाने मिति तोकिएको ।
  - ❖ ३३ बालबालिकालाई Medical Consultation को लागि HRDC मा प्रेषण गरिएको ।
  - ❖ २७ बालबालिकालाई विभिन्न प्रकारका सहायक सामग्री (बैशाखी, वाकर, ह्वील चियर, आदि) वितरण गरिएको ।
  - ❖ २० बालबालिकालाई विभिन्न प्रकारका सहायक सामग्री नाप गरिएको ।
  - ❖ ९ बालबालिकाका माइनर शल्यक्रीया तथा ड्रेसिङ्ग गरिएको ।
  - ❖ २६ बालबालिकालाई अन्य स्वास्थ्य केन्द्र/अस्पतालहरुमा प्रेषण गरिएको ।

- **<u>Priority Assistive Product List of Nepal प्रकाशन</u>**:अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुलाई आवश्यक पर्ने र नेपालमा उपलब्ध भएका ४५ वटा सहायक सामग्रीहरुको सूची, स्पेशिफिकेसन तथा अधिकतम लागत अंकित गरी Priority Assistive Product List of Nepal प्रकाशित गरियो ।

- **<u>अटिजम, डाउन सिन्ड्रोम र सेरेब्रल पाल्सीको निदान र उपचार व्यवस्थापन सम्वन्धि फिजियोथेरापिष्ट तथा मेडिकल अधिकृतहरुलाई तालिम</u>**

  आ.व. २०७४।७५ मा अटिजम, डाउन सिन्ड्रोम र सेरेब्रल पाल्सी सम्वन्धि अटिजम, डाउन सिन्ड्रोम र सेरेब्रल पाल्सीको निदान र उपचार व्यवस्थापन सम्वन्धि ३ दिने तालिम २/२ चरणमा सम्पन्न गरियो । विभिन्न अस्पताल तथा स्वास्थ्य संस्थाहरुबाट ३२ जना फिजियोथेरापिष्ट तथा २६ मेडिकल अधिकृतहरुको सहभागीता थियो ।

- **<u>सहयोगी संस्थाहरुको सहयोगमा सुधारात्मक शल्यक्रिया शीवीर संचालन</u>** : कुष्ठरोगबाट अपाङ्गता भएका व्यक्तिको सुधारात्मक शल्यक्रिया गर्न द लेप्रोसी मिसन नेपाल-आनन्दवन अस्पताल, साइनिङ अस्पताल आइ.एन.एफ-सुर्खेत तथा लालगढ कुष्ठरोग अस्पताल को सहयोगमा सुर्खेत, मध्यविन्धु र लालगढ-धनुषामा सम्पन्न गरियो। उक्त शिवीरबाट आनन्दवन अस्पताल बाट ५२ जना तथा लालगढ कुष्ठरोग अस्पतालबाट १५ जना गरी कुल ६७ जना विरामीहरु लाभान्वित भए ।

- **<u>अपाङ्गता सम्वन्धि स्वास्थ्य शिक्षा सामग्रीको विकास तथा वितरण</u>** : अटिजम, डाउन सिन्ड्रोम र सेरेब्रल पाल्सीको परिचय, अवस्था, लक्षण तथा व्यवस्थापन सम्वन्धि स्वास्थ्य शिक्षा सामग्रीको विकास तथा वितरण गरियो ।

- **<u>फिजियोथेरापी तथा पुनर्स्थापना केन्द्र संचालनको लागि सहयोग</u>** : Humanity & Inclusion (HI) को सहयोगमा दोलखा, जिरी, गोरखा, सिन्धुपाल्चोक, धादिङ, नुवाकोट र रसुवाका जिल्ला अस्पतालमा संचालित फिजियोथेरापी तथा पुनर्स्थापना केन्द्र संचालन निरन्तरताको लागि थप सहयोग प्रदान गरियो ।

- **<u>अपाङ्गताको शिघ्र पहिचानको लागि क्षेत्रिय स्वास्थ्य निर्देशनालयबाट स्वास्थ्यकर्मीलाई तालिम संचालन गरिएको थियो ।</u>**

- **<u>असमर्थताको सर्वेक्षण</u>** :

  Humanity & Inclusion (HI) को सहयोगमा जाजरकोट र रुकुम जिल्लामा असमर्थताको सर्वेक्षण सम्पन्न भएको र सो को प्रतिवेदन प्रकाशनको प्रक्रियामा रहेको छ ।

आ.व. २०७५/७६ कुष्ठरोग नियन्त्रण तथा अपाङ्गता व्यावस्थापन सम्वन्धि कार्यक्रम र बजेटहरु

कुष्ठरोग नियन्त्रण शाखाका तथा अपागता व्यवस्थापन शाखाका कार्यक्रमहरु

रकम रू.:०००

सि.नं.	उप क्रियाकलाप	प्र.चौ	दो.चौ	ते.चौ	जम्मा	कैफियत
१	सहयोगि कर्मचारी करार	७०	७०	६०	२,००	२२४१२ / नेपाल सरकार /नगद
२	आर्युवेद तथा अन्य चिकित्सा पद्दति संग कुष्ठरोग नियन्त्रण कार्यक्रमको सहकार्य		१०,००		१०,००	२२५१२ / नेपाल सरकार /नगद
३	निर्देशक, प्राविधिक तथा समन्वय समिति तथा सरोकारवाला संस्थाहरुसंग समन्वयात्मक बैठक	१,००	१,००	१,००	३,००	२२५१२ / नेपाल सरकार /नगद
४	सहयोगि संस्थाको समन्वयमा सुधारात्मक शल्यक्रिया शीवीर संचालन		३०,००	२०,४०	५०,४०	२२५२२ / नेपाल सरकार /नगद
५	बहुऔषधी ढुवानी तथा व्यवस्थापन	३,००	३,००	३,००	९,००	२२५२२ / नेपाल सरकार /नगद
६	विश्व कुष्ठरोग दिवसको उपलक्ष्यमा कार्यक्रम		३,००	१,००	४,००	२२५२२ / नेपाल सरकार /नगद
७	प्राविधिक अनुगमन,रेखदेख, सुपरिक्षण तथा विरामी प्रमाणिकरण	५,४०	७,३०	७,३०	२०,००	२२५२२ / नेपाल सरकार /नगद
८	चौमासिक कार्य प्रगति समिक्षा केन्द्रिय स्तरमा		४,००	४,००	८,००	२२५२२ / नेपाल सरकार /नगद
९	कार्यक्रम सन्चालन निर्देशीका, बार्षिकप्रतिवेदन, कुष्ठरोग संक्रमण नियन्त्रण तथा कुष्ठरोग रणनीति छपाइ तथा वितरण	२,००	४,००	२,००	८,००	२२५२२ / नेपाल सरकार /नगद

१०	अपांगता बचावट (POID) सेवा सुदृढीकरण, अनुगमन तथा अध्यवधिक	१,६०	२,४०	१,६०	५,६०	२२५२२ / नेपाल सरकार /नगद
११	कुष्ठरोग निवारण अभियान मा स्वास्थ्यकर्मीहरुलाइ कुष्ठरोग सम्बन्धि अभिमुखिकरण, चर्मरोग सिविरका लागी प्राविधिक सहयोग तथा अनुगमन		१६,००	८,००	२४,००	२२५२२ / नेपाल सरकार /नगद
१२	कुष्ठरोग कार्यक्रमको इनडेप्थ रिभ्यु		८,००		८,००	२२५२२ / नेपाल सरकार /नगद
१३	कुष्ठरोगबाट हुने अपांगता रोकथामको लागि सर्भिलेन्स		१०,००		१०,००	२२५२२ / नेपाल सरकार /नगद
१४	छालारोग बिशेषज्ञहरूको राष्ट्रिय सेमिनार सहकार्य अनुदान			३,००	३,००	२६४१३ / नेपाल सरकार /नगद
१५	बिशेषज्ञ कुष्ठरोग सेवाको लागि रेफरल सेन्टरको सुदिढिकरणका लागि ससर्त अनुदान		३५,००		३५,००	२६४१३ / नेपाल सरकार /नगद
१६	खोकना तथा पोखरा आरोग्य आश्रममा रहेका प्रभावितहरुलाइ सिदाको लागि अनुदान	१०,००	१०,००	१०,००	३०,००	२६४१३ / नेपाल सरकार /नगद
१७	राष्ट्रिय अपांग कोषलाइ सहयोगि सामाग्री बितरणका लागि अनुदान		४०,००		४०,००	२६४१३ / नेपाल सरकार /नगद
१८	डर्माटोस्कोप तथा क्यामरा खरिद		५,००		५,००	२९५११ / नेपाल सरकार /नगद
१९	जमरीयादेवी कुष्ठरोग आरोग्य आश्रम मर्मत संभार		८,००		८,००	२९६२१ / नेपाल सरकार /नगद
जम्मा		**२३,७०**	**१,९७,४०**	**६१,९०**	**२,८३,००**	

प्रदेश स्तरको कार्यक्रमहरू

प्रदेश	श्रोत	कार्यक्रमको नाम	बजेट
प्रदेश नं. १	नेपाल सरकार	कुष्ठरोग सम्बन्धि सरोकारवाला संस्थाहरुसंग समन्वयात्मक बैठक तथा अभिमुखिकरण	100
	नेपाल सरकार	अर्ध बार्षिक कार्य प्रगति समिक्षा, LPEP समेत	800
	नेपाल सरकार	अपांगताको सिघ्र पहिचान, परामर्स तथा रेफरल सेवा सम्वन्धि अभिमुखिकरण	200
	नेपाल सरकार	कुष्ठरोग बढी प्रभावित जिल्लामा कार्यक्रम प्रगति, प्राविधिक अन्तरक्रिया, छलफल, व्यवस्थापन तथा समस्या पहिचान समिक्षा एवं योजना	800
	नेपाल सरकार	कुष्ठरोग रेफरेल सेन्टर संचालन (लुम्बिनी, सेती,कोशी अन्चल अस्पताल)	1000
	नेपाल सरकार	मेडिकल स्टोरमार्फत औषधी ढुवानि,गुणस्तर नियन्त्रण तथा प्राबिधिक सहयोग	500
	नेपाल सरकार	विश्व कुष्ठरोग दिवसको उपलक्ष्यमा कार्यक्रम	40
	नेपाल सरकार	कुष्ठरोगको कारणले असमर्थ भएकाहरुको सहजीकरणको लागि सहयोगी सामग्री,Chemoprophylaxis औषधी खरीद तथा वितरण	1000
	नेपाल सरकार	प्राविधिक सुपरीवेक्षण/अनुगमन	400
	नेपाल सरकार	नियमित उपचार पूरा गर्ने विरामीकोलागि यातायात खर्च	600
	नेपाल सरकार	कुष्ठरोग जटिलताको उपचार गर्न प्रेषण केन्द्रमा आउँदा जाँदाको लागि यातायात र अन्य विशेष उपचार सेवाको लागि सहयोग खर्च	400
	WHO	कुष्ठरोग बढि प्रभावित क्षेत्र तथा समुदायमा सक्रिय विधीबाट विरामी खोज पड्ताल	500
		प्रदेश नं. १ जम्मा बजेट	**6340**

प्रदेश	श्रोत	कार्यक्रमको नाम	बजेट
प्रदेश नं. २	नेपाल सरकार	कुष्ठरोग सम्बन्धि सरोकारवाला संस्थाहरुसंग समन्वयात्मक बैठक तथा अभिमुखिकरण	100
	नेपाल सरकार	अर्ध बार्षिक कार्य प्रगति समिक्षा, LPEP समेत	800
	नेपाल सरकार	अपांगताको सिघ्र पहिचान, परामर्स तथा रेफरल सेवा सम्वन्धि अभिमुखिकरण	200
	नेपाल सरकार	कुष्ठरोग बढी प्रभावित जिल्लामा कार्यक्रम प्रगति, प्राविधिक अन्तरक्रिया, छलफल, व्यवस्थापन तथा समस्या पहिचान समिक्षा एवं योजना	2000
	नेपाल सरकार	मेडिकल स्टोरमार्फत औषधी ढुवानि,गुणस्तर नियन्त्रण तथा प्राबिधिक सहयोग	500
	नेपाल सरकार	विश्व कुष्ठरोग दिवसको उपलक्ष्यमा कार्यक्रम	40
	नेपाल सरकार	कुष्ठरोगको कारणले असमर्थ भएकाहरुको सहजीकरणको लागि सहयोगी सामग्री,Chemoprophylaxis औषधी खरीद तथा वितरण	1000
	नेपाल सरकार	प्राविधिक सुपरीवेक्षण/अनुगमन	700
	नेपाल सरकार	नियमित उपचार पूरा गर्ने विरामीकोलागि यातायात खर्च	1300
	नेपाल सरकार	कुष्ठरोग जटिलताको उपचार गर्न प्रेषण केन्द्रमा आउँदा जाँदाको लागि यातायात र अन्य विशेष उपचार सेवाको लागि सहयोग खर्च	400
	WHO	कुष्ठरोग बढि प्रभावित क्षेत्र तथा समुदायमा सक्रिय विधीबाट विरामी खोज पड्ताल	1300
		प्रदेश नं. २ जम्मा बजेट	**8340**
प्रदेश नं. ३	नेपाल सरकार	कुष्ठरोग सम्बन्धि सरोकारवाला संस्थाहरुसंग समन्वयात्मक बैठक तथा अभिमुखिकरण	100
	नेपाल सरकार	अर्ध बार्षिक कार्य प्रगति समिक्षा, LPEP समेत	800
	नेपाल सरकार	अपांगताको सिघ्र पहिचान, परामर्स तथा रेफरल सेवा सम्वन्धि अभिमुखिकरण	200

प्रदेश	श्रोत	कार्यक्रमको नाम	बजेट
	नेपाल सरकार	मेडिकल स्टोरमार्फत औषधी ढुवानि,गुणस्तर नियन्त्रण तथा प्राबिधिक सहयोग	500
	नेपाल सरकार	विश्व कुष्ठरोग दिवसको उपलक्ष्यमा कार्यक्रम	40
	नेपाल सरकार	कुष्ठरोगको कारणले असमर्थ भएकाहरुको सहजीकरणको लागि सहयोगी सामग्री,Chemoprophylaxis औषधी खरीद तथा वितरण	1000
	नेपाल सरकार	प्राविधिक सुपरीवेक्षण/अनुगमन	300
	नेपाल सरकार	नियमित उपचार पूरा गर्ने विरामीकोलागि यातायात खर्च	300
	नेपाल सरकार	कुष्ठरोग जटिलताको उपचार गर्न प्रेषण केन्द्रमा आउँदा जाँदाको लागि यातायात र अन्य विशेष उपचार सेवाको लागि सहयोग खर्च	400
	WHO	कुष्ठरोग बढि प्रभावित क्षेत्र तथा समुदायमा सक्रिय विधीबाट विरामी खोज पड्ताल	500
		प्रदेश नं. ३ जम्मा बजेट	**4140**
गण्डकी	नेपाल सरकार	कुष्ठरोग सम्बन्धि सरोकारवाला संस्थाहरुसंग समन्वयात्मक बैठक तथा अभिमुखिकरण	100
	नेपाल सरकार	अर्ध बार्षिक कार्य प्रगति समिक्षा, LPEP समेत	800
	नेपाल सरकार	अपांगताको सिघ्र पहिचान, परामर्स तथा रेफरल सेवा सम्वन्धि अभिमुखिकरण	200
	नेपाल सरकार	मेडिकल स्टोरमार्फत औषधी ढुवानि,गुणस्तर नियन्त्रण तथा प्राबिधिक सहयोग	500
	नेपाल सरकार	विश्व कुष्ठरोग दिवसको उपलक्ष्यमा कार्यक्रम	40
	नेपाल सरकार	कुष्ठरोगको कारणले असमर्थ भएकाहरुको सहजीकरणको लागि सहयोगी सामग्री,Chemoprophylaxis औषधी खरीद तथा वितरण	1000
	नेपाल सरकार	प्राविधिक सुपरीवेक्षण/अनुगमन	300

प्रदेश	श्रोत	कार्यक्रमको नाम	बजेट
	नेपाल सरकार	नियमित उपचार पूरा गर्ने विरामीकोलागि यातायात खर्च	300
	नेपाल सरकार	कुष्ठरोग जटिलताको उपचार गर्न प्रेषण केन्द्रमा आउँदा जाँदाको लागि यातायात र अन्य विशेष उपचार सेवाको लागि सहयोग खर्च	400
	WHO	कुष्ठरोग बढि प्रभावित क्षेत्र तथा समुदायमा सक्रिय विधीबाट विरामी खोज पड्ताल	500
		गण्डकी प्रदेश जम्मा बजेट	***4140***
प्रदेश नं. ५	नेपाल सरकार	कुष्ठरोग सम्बन्धि सरोकारवाला संस्थाहरुसंग समन्वयात्मक बैठक तथा अभिमुखिकरण	100
	नेपाल सरकार	अर्ध बार्षिक कार्य प्रगति समिक्षा, LPEP समेत	800
	नेपाल सरकार	अपांगताको सिघ्र पहिचान, परामर्स तथा रेफरल सेवा सम्वन्धि अभिमुखिकरण	200
	नेपाल सरकार	कुष्ठरोग बढी प्रभावित जिल्लामा कार्यक्रम प्रगति, प्राविधिक अन्तरक्रिया, छलफल, व्यवस्थापन तथा समस्या पहिचान समिक्षा एवं योजना	1500
	नेपाल सरकार	कुष्ठरोग रेफरेल सेन्टर संचालन (लुम्बिनी, सेती,कोशी अन्चल अस्पताल)	1000
	नेपाल सरकार	मेडिकल स्टोरमार्फत औषधी ढुवानि, गुणस्तर नियन्त्रण तथा प्राबिधिक सहयोग	500
	नेपाल सरकार	विश्व कुष्ठरोग दिवसको उपलक्ष्यमा कार्यक्रम	40
	नेपाल सरकार	कुष्ठरोगको कारणले असमर्थ भएकाहरुको सहजीकरणको लागि सहयोगी सामग्री,Chemoprophylaxis औषधी खरीद तथा वितरण	1000
	नेपाल सरकार	प्राविधिक सुपरीवेक्षण/अनुगमन	700
	नेपाल सरकार	नियमित उपचार पूरा गर्ने विरामीकोलागि यातायात खर्च	900
	नेपाल सरकार	कुष्ठरोग जटिलताको उपचार गर्न प्रेषण केन्द्रमा आउँदा जाँदाको लागि यातायात र अन्य विशेष उपचार	400

प्रदेश	श्रोत	कार्यक्रमको नाम	बजेट
		सेवाको लागि सहयोग खर्च	
	WHO	कुष्ठरोग बढि प्रभावित क्षेत्र तथा समुदायमा सक्रिय विधीबाट विरामी खोज पड्ताल	1200
		प्रदेश नं. ५ जम्मा बजेट	**8340**
कर्णाली	नेपाल सरकार	कुष्ठरोग सम्बन्धि सरोकारवाला संस्थाहरुसंग समन्वयात्मक बैठक तथा अभिमुखिकरण	100
	नेपाल सरकार	अर्ध बार्षिक कार्य प्रगति समिक्षा, LPEP समेत	800
	नेपाल सरकार	अपांगताको सिघ्र पहिचान, परामर्स तथा रेफरल सेवा सम्वन्धि अभिमुखिकरण	200
	नेपाल सरकार	मेडिकल स्टोरमार्फत औषधी ढुवानि,गुणस्तर नियन्त्रण तथा प्राबिधिक सहयोग	500
	नेपाल सरकार	विश्व कुष्ठरोग दिवसको उपलक्ष्यमा कार्यक्रम	40
	नेपाल सरकार	कुष्ठरोगको कारणले असमर्थ भएकाहरुको सहजीकरणको लागि सहयोगी सामग्री,Chemoprophylaxis औषधी खरीद तथा वितरण	1000
	नेपाल सरकार	प्राविधिक सुपरीवेक्षण/अनुगमन	300
	नेपाल सरकार	नियमित उपचार पूरा गर्ने विरामीकोलागि यातायात खर्च	300
	नेपाल सरकार	कुष्ठरोग जटिलताको उपचार गर्न प्रेषण केन्द्रमा आउँदा जाँदाको लागि यातायात र अन्य विशेष उपचार सेवाको लागि सहयोग खर्च	400
	WHO	कुष्ठरोग बढि प्रभावित क्षेत्र तथा समुदायमा सक्रिय विधीबाट विरामी खोज पड्ताल	500
		कर्णाली प्रदेश जम्मा बजेट	**4140**

प्रदेश	श्रोत	कार्यक्रमको नाम	बजेट
सुदुर–पश्चिम	नेपाल सरकार	कुष्ठरोग सम्बन्धि सरोकारवाला संस्थाहरुसंग समन्वयात्मक बैठक तथा अभिमुखिकरण	100
	नेपाल सरकार	अर्ध बार्षिक कार्य प्रगति समिक्षा, LPEP समेत	800
	नेपाल सरकार	अपांगताको सिघ्र पहिचान, परामर्स तथा रेफरल सेवा सम्वन्धि अभिमुखिकरण	200
	नेपाल सरकार	कुष्ठरोग बढी प्रभावित जिल्लामा कार्यक्रम प्रगति, प्राविधिक अन्तरक्रिया, छलफल, व्यवस्थापन तथा समस्या पहिचान समिक्षा एवं योजना	400
	नेपाल सरकार	कुष्ठरोग रेफरेल सेन्टर संचालन (लुम्बिनी, सेती,कोशी अन्चल अस्पताल)	1000
	नेपाल सरकार	मेडिकल स्टोरमार्फत औषधी ढुवानि,गुणस्तर नियन्त्रण तथा प्राबिधिक सहयोग	500
	नेपाल सरकार	विश्व कुष्ठरोग दिवसको उपलक्ष्यमा कार्यक्रम	40
	नेपाल सरकार	कुष्ठरोगको कारणले असमर्थ भएकाहरुको सहजीकरणको लागि सहयोगी सामग्री,Chemoprophylaxis औषधी खरीद तथा वितरण	1000
	नेपाल सरकार	प्राविधिक सुपरीवेक्षण/अनुगमन	400
	नेपाल सरकार	नियमित उपचार पूरा गर्ने विरामीकोलागि यातायात खर्च	300
	नेपाल सरकार	कुष्ठरोग जटिलताको उपचार गर्न प्रेषण केन्द्रमा आउँदा जाँदाको लागि यातायात र अन्य विशेष उपचार सेवाको लागि सहयोग खर्च	400
	WHO	कुष्ठरोग बढि प्रभावित क्षेत्र तथा समुदायमा सक्रिय विधीबाट विरामी खोज पड्ताल	500
		सुदुर–पश्चिम जम्मा बजेट	**5640**

स्थानिय स्तरका कार्यक्रमहरू:

क्र स	जिल्ला	पालिकाको नाम	कार्यक्रमको नाम	बजेट (रु हजारमा)	जिल्लागत जम्मा बजेट
1	ताप्लेजुङ्ग	आठराई त्रिवेणी गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	154
2	पाँचथर	कुम्मायक गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	154
3	इलाम	ईलाम नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	154
4	झापा	अर्जुनधारा नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	2726
		कन्काई नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		गौरादह नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		दमक नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		दमक नगरपालिका	सडक दुर्घटना कार्य स्थलमा हूने अपांगता रोकथामका लागी कार्यक्रम	200	
		विर्तामोड नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		भद्रपुर नगरपालिका	कुष्ठरोग प्रेषण क्लिनिक सेवा करार	216	
		भद्रपुर नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		मेचीनगर नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		शिवसताक्षी नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		कचनकवल गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	

क्र स	जिल्ला	पालिकाको नाम	कार्यक्रमको नाम	बजेट (रु हजारमा)	जिल्लागत जम्मा बजेट
		कमल गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		गौरिगंज गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		झापा गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		बाह्रदशी गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		बुद्धशान्ति गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		हल्दिबारी गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
5	संखुवासभा	खाँदवारी नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	462
		चैनपुर नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		धर्मदेवी नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
6	तेह्रथुम	लालीगुराँस नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	154
7	भोजपुर	अरुण गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	154
8	धनकुटा	चौबिसे गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	154
9	सुनसरी	इटहरी उप-महानगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	1016
		धरान उप-महानगरपालिका	सडक दुर्घटना कार्य स्थलमा हुने अपांगता रोकथामका लागी कार्यक्रम	200	
		इनरुवा नगरपालिका	सडक दुर्घटना कार्य स्थलमा हुने अपांगता रोकथामका लागी कार्यक्रम	200	

क्र स	जिल्ला	पालिकाको नाम	कार्यक्रमको नाम	बजेट (रु हजारमा)	जिल्लागत जम्मा बजेट
		दुहवी नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		कोशी गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		हरिनगर गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
10	मोरङ्ग	उर्लाबारी नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	2664
		उर्लाबारी नगरपालिका	सडक दुर्घटना कार्य स्थलमा हुने अपांगता रोकथामका लागी कार्यक्रम	200	
		पथरी शनिश्चरे नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		बेलवारी नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		रंगेली नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		रतुवामाई नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		लेटाङ नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		सुनवर्षी नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		सुन्दर हरैचा नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		कटहरी गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		कानेपोखरी गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		केराबारी गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	

क्र स	जिल्ला	पालिकाको नाम	कार्यक्रमको नाम	बजेट (रु हजारमा)	जिल्लागत जम्मा बजेट
		ग्रामथान गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		जहदा गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		धनपालथान गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		बुढीगंगा गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		मिक्लाजुङ गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
11	सोलुखम्बु	नेचासल्यान गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	308
		सोताङ गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
12	खोटाङ्ग	खोटेहाङ गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	154
13	उदयपुर	त्रियुगा नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	154
14	ओखलढुङ्गा	मानेभञ्याङ गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	154
15	सप्तरी	कञ्चनरुप नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	2680
		खडक नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		डाक्नेश्वरी नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		राजविराज नगरपालिका	कुष्ठरोग प्रेषण क्लिनिक सेवा करार	216	
		राजविराज नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		बोदेबरसाईन नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	

क्र स	जिल्ला	पालिकाको नाम	कार्यक्रमको नाम	बजेट (रु हजारमा)	जिल्लागत जम्मा बजेट
		शम्भुनाथ नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		सुरुगां नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		हनुमाननगर कंकालिनी नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		अग्नीसाइर कृष्णासवरन गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		छिन्नमस्ता गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		तिरहुत गाउंपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		तिलाठीकोईलाडी गाउंपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		राजगढ गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		महादेवा गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		सप्तकोशी नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		बलान-विहुल गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
16	सिराहा	गोलबजार नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	2202
		गोलबजार नगरपालिका	सडक दुर्घटना कार्य स्थलमा हुने अपांगता रोकथामका लागी कार्यक्रम	200	
		धनगढीमाई नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	

क्र स	जिल्ला	पालिकाको नाम	कार्यक्रमको नाम	बजेट (रु हजारमा)	जिल्लागत जम्मा बजेट
		मिर्चैया नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		मिर्चैया नगरपालिका	सडक दुर्घटना कार्य स्थलमा हुने अपांगता रोकथामका लागी कार्यक्रम	200	
		लहान नगरपालिका	सडक दुर्घटना कार्य स्थलमा हुने अपांगता रोकथामका लागी कार्यक्रम	200	
		सिरहा नगरपालिका	कुष्ठरोग प्रेषण क्लिनिक सेवा करार	216	
		सुखीपुर नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		औरही गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		कर्जन्हा नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		नरहा गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		नवराजपुर गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		बरियारपट्टी गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
17	धनुषा	जनकपुर उपमहानगरपालिका	कुष्ठरोग प्रेषण क्लिनिक सेवा करार	216	10956
		जनकपुर उपमहानगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		जनकपुर उपमहानगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		क्षिरेश्वरनाथ नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	

क्र स	जिल्ला	पालिकाको नाम	कार्यक्रमको नाम	बजेट (रु हजारमा)	जिल्लागत जम्मा बजेट
		क्षिरेश्वरनाथ नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		क्षिरेश्वरनाथ नगरपालिका	सडक दुर्घटना कार्य स्थलमा हुने अपांगता रोकथामका लागी कार्यक्रम	200	
		गणेशमान–चारनाथ नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		धनुषाधाम नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		धनुषाधाम नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		नगराइन नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		नगराइन नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		मिथिला नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		विदेह नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		विदेह नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		सबैला नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		सबैला नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		शहिदनगर नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		औरही गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	

क्र स	जिल्ला	पालिकाको नाम	कार्यक्रमको नाम	बजेट (रु हजारमा)	जिल्लागत जम्मा बजेट
		औरही गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		कमला नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		कमला नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		जनकनन्दिनी गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		जनकनन्दिनी गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		बटेश्वर गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		मिथिला विहारी नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		मुखियापट्टि मुसहरमिया गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		मुखियापट्टि मुसहरमिया गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		लक्ष्मीनिया गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		हंसपुर नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		धनौजी गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
18	महोत्तरी	गौशाला नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	8732
		गौशाला नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	

क्र स	जिल्ला	पालिकाको नाम	कार्यक्रमको नाम	बजेट (रु हजारमा)	जिल्लागत जम्मा बजेट
		गौशाला नगरपालिका	सडक दुर्घटना कार्य स्थलमा हुने अपांगता रोकथामका लागी कार्यक्रम	200	
		जलेश्वर नगरपालिका	कुष्ठरोग प्रेषण क्लिनिक सेवा करार	216	
		जलेश्वर नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		जलेश्वर नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		बर्दिबास नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		बर्दिबास नगरपालिका	सडक दुर्घटना कार्य स्थलमा हुने अपांगता रोकथामका लागी कार्यक्रम	200	
		एकडारा गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		औरही नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		पिपरा गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		बलवा नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		भँगाहा नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		मटिहानी नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		मटिहानी नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		मनरा सिसवा नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	

क्र स	जिल्ला	पालिकाको नाम	कार्यक्रमको नाम	बजेट (रु हजारमा)	जिल्लागत जम्मा बजेट
		महोत्तरी गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		महोत्तरी गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		रामगोपालपुर नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		लोहरपट्टी नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		साम्सी गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		सोनमा गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
19	सर्लाही	ईश्वरपुर नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	11232
		गोडैटा नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		गोडैटा नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		मलंगवा नगरपालिका	कुष्ठरोग प्रेषण क्लिनिक सेवा करार	216	
		मलंगवा नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		मलंगवा नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		लालबन्दी नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		लालबन्दी नगरपालिका	सडक दुर्घटना कार्य स्थलमा हुने अपांगता रोकथामका लागी कार्यक्रम	200	
		बरहथवा नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	

क्र स	जिल्ला	पालिकाको नाम	कार्यक्रमको नाम	बजेट (रु हजारमा)	जिल्लागत जम्मा बजेट
		बलरा नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		बागमती नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		बागमती नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		हरिपुर नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		हरिवन नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		हरिवन नगरपालिका	सडक दुर्घटना कार्य स्थलमा हुने अपांगता रोकथामका लागी कार्यक्रम	200	
		हरिपुर्वा नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		कबिलासी नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		चक्रघट्टा गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		चन्द्रनगर गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		धनकौल गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		ब्रह्मपुरी गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		ब्रह्मपुरी गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		रामनगर गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		विष्णु गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	

क्र स	जिल्ला	पालिकाको नाम	कार्यक्रमको नाम	बजेट (रु हजारमा)	जिल्लागत जम्मा बजेट
		बसबरीया गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		कौडेना गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		पर्सा गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
20	सिन्धुली	गोलन्जोर गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	154
21	रामेछाप	मन्थली नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	154
22	दोलखा	भिमेश्वर नगरपालिका	कुष्ठरोग प्रेषण क्लिनिक सेवा करार	216	370
		भिमेश्वर नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
23	सिन्धुपाल्चोक	चौतारा सागाचोकगढी नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	308
		मेलम्ची नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
24	रसुवा	नौकुण्ड गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	154
25	धादिङ्ग	धुनीबेंसी नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	508
		गङ्गाजमुना गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		बेनीघाट रोराङ्ग गाउँपालिका	सडक दुर्घटना कार्य स्थलमा हुने अपांगता रोकथामका लागी कार्यक्रम	200	
26	नुवाकोट	बेलकोटगढी नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	154

क्र स	जिल्ला	पालिकाको नाम	कार्यक्रमको नाम	बजेट (रु हजारमा)	जिल्लागत जम्मा बजेट
27	काठमाण्डौं	टोखा नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	308
		दक्षिणकाली नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
28	ललितपुर	बाग्मती गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	154
29	भक्तपुर	सूर्यविनायक नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	154
30	काभ्रेपलान्चोक	नमोबुद्ध नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	308
		तेमाल गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
31	मकवानपुर	हेटौंडा उप-महानगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	462
		थाहा नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		बाग्मती गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
32	रौतहट	गरुडा नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	9986
		गरुडा नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		गौर नगरपालिका	कुष्ठरोग प्रेषण क्लिनिक सेवा करार	216	
		गौर नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		चन्द्रपुर नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
	रौतहट	राजदेवी नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		राजदेवी नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	

क्र स	जिल्ला	पालिकाको नाम	कार्यक्रमको नाम	बजेट (रु हजारमा)	जिल्लागत जम्मा बजेट
		ईशनाथ नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		कटहरीया नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		गढीमाई नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		गढीमाई नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		गजुरा नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		दुर्गाभगवती गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		देवाही गोनाही नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		परोहा नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		फतुवा विजयपुर नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		बौधीमाई नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		माधवनारायण नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		माधवनारायण नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		मौलापुर नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		राजपुर नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		वृन्दावन नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		वृन्दावन नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	

क्र स	जिल्ला	पालिकाको नाम	कार्यक्रमको नाम	बजेट (रु हजारमा)	जिल्लागत जम्मा बजेट
		यमुनामाई गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
33	बारा	कलैया उपमहानगरपालिका	कुष्ठरोग प्रेषण क्लिनिक सेवा करार	216	3532
		जितपुर-सिमरा उपमहानगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		जितपुर-सिमरा उपमहानगरपालिका	सडक दुर्घटना कार्य स्थलमा हुने अपांगता रोकथामका लागी कार्यक्रम	200	
		निजगढ नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		करैयामाई गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		विश्रामपुर गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		कलैया उपमहानगरपालिका	LPEP कार्यक्रमको सेवा बिस्तार	500	
		जितपुर-सिमरा उपमहानगरपालिका	LPEP कार्यक्रमको सेवा बिस्तार	500	
		कोल्हवी नगरपालिका	LPEP कार्यक्रमको सेवा बिस्तार	500	
		निजगढ नगरपालिका	LPEP कार्यक्रमको सेवा बिस्तार	500	
		सिम्रौनगढ नगरपालिका	LPEP कार्यक्रमको सेवा बिस्तार	500	
34	पर्सा	वीरगञ्ज महानगरपालिका	कुष्ठरोग प्रेषण क्लिनिक सेवा करार	216	8294

क्र स	जिल्ला	पालिकाको नाम	कार्यक्रमको नाम	बजेट (रु हजारमा)	जिल्लागत जम्मा बजेट
		वीरगञ्ज महानगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		पोखरिया नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		पोखरिया नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		छिपहरमाई गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		जगरनाथपुर गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		जगरनाथपुर गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		धोबीनी गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		पकाहा मैनपुर गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		पकाहा मैनपुर गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		पटेर्वा सुगौली गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		पटेर्वा सुगौली गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		पर्सागढी नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		बहुदरमाई नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		बिन्दबासिनी गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		सखुवा प्रसौनी गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		सखुवा प्रसौनी गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	

क्र स	जिल्ला	पालिकाको नाम	कार्यक्रमको नाम	बजेट (रु हजारमा)	जिल्लागत जम्मा बजेट
		ठोरी (सुवर्णपुर) गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		कालिकामाई गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		कालिकामाई गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		जिराभवानी गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		जिराभवानी गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
35	चितवन	भरतपुर महानगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	662
		कालिका नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		माडी नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		रत्ननगर नगरपालिका	सडक दुर्घटना कार्य स्थलमा हुने अपांगता रोकथामका लागी कार्यक्रम	200	
36	नवलपरासी	बर्दघाट नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	1832
		रामग्राम नगरपालिका	कुष्ठरोग प्रेषण क्लिनिक सेवा करार	216	
		सुनवल नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		पाल्हीनन्दन गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		प्रतापपुर गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		रामग्राम नगरपालिका	LPEP कार्यक्रमको सेवा निरन्तरता	500	

क्र स	जिल्ला	पालिकाको नाम	कार्यक्रमको नाम	बजेट (रु हजारमा)	जिल्लागत जम्मा बजेट
		सुनवल नगरपालिका	LPEP कार्यक्रमको सेवा निरन्तरता	500	
37	रूपन्देही	बुटवल उपमहानगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	1740
		तिलोत्तमा नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		लुम्विनी सांस्कृतिक नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		सैनामैना नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		सैनामैना नगरपालिका	सडक दुर्घटना कार्य स्थलमा हुने अपांगता रोकथामका लागी कार्यक्रम	200	
		ओमसतिया गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		कोटहीमाई गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		मर्चवारी गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		मायादेवी गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		शुद्धोधन गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		सम्मरीमाई गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
38	कपिलवस्तु	कपिलवस्तु नगरपालिका	कुष्ठरोग प्रेषण ल्किनिक सेवा करार	216	1186
		कपिलवस्तु नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	

क्र स	जिल्ला	पालिकाको नाम	कार्यक्रमको नाम	बजेट (रु हजारमा)	जिल्लागत जम्मा बजेट
		कृष्णनगर नगरपालिका	सडक दुर्घटना कार्य स्थलमा हुने अपांगता रोकथामका लागी कार्यक्रम	200	
		बाणगंगा नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		महाराजगञ्ज नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		मायादेवी गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		विजयनगर गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
39	अर्घाखाँची	शितगंगा नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	308
		मालारानी गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
40	पाल्पा	बगनासकाली गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	308
		रैनादेवी छहरा गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
41	गुल्मी	इस्मा गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	462
		कालीगण्डकी गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		धुर्कोट गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
42	स्याङ्गजा	गल्याङ नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	462
		पुतलीबजार नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		हरिनास गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	

क्र स	जिल्ला	पालिकाको नाम	कार्यक्रमको नाम	बजेट (रु हजारमा)	जिल्लागत जम्मा बजेट
43	तनहुँ	व्यास नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	308
		ऋषिङ्ग गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
44	गोरखा	अजिरकोट गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	308
		गण्डकी गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
45	मानाङ्ग	नार्फु गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	154
46	लम्जुङ्ग	बेसीशहर नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	308
		मर्स्याङदी गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
47	कास्की	रूपा गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	154
49	बाग्लुङ्ग	ढोरपाटन नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	154
50	म्याग्दी	बेनी नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	154
51	मुस्ताङ्ग	लो केदार दामोदरकुण्ड गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	308
		वारगुङ मुक्तिक्षेत्र गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
52	मुगु	खत्याड गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	154
53	डोल्पा	जगदुल्ला गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	154
54	हुम्ला	सर्केगाड गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	154

क्र स	जिल्ला	पालिकाको नाम	कार्यक्रमको नाम	बजेट (रु हजारमा)	जिल्लागत जम्मा बजेट
55	जुम्ला	तातोपानी गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	308
		तिला गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
56	कालिकोट	खाँडाचक्र नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	308
		पचालझरना गाउँपलिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
57	रूकुम	आठबिसकोट नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	462
		सानीभेरी गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		रोल्पा नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
58	रोल्पा	थवाङ गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	308
		माडी गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
59	प्यूठान	गौमुखी गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	154
60	दाङ्ग	तुल्सीपुर उपमहानगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	662
		लमही नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		लमही नगरपालिका	सडक दुर्घटना कार्य स्थलमा हुने अपांगता रोकथामका लागी कार्यक्रम	200	
		दंगीशरण गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
61	सल्यान	कपुरकोट गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	154

क्र स	जिल्ला	पालिकाको नाम	कार्यक्रमको नाम	बजेट (रु हजारमा)	जिल्लागत जम्मा बजेट
62	बाँके	नेपालगञ्ज उपमहानगरपालिका	कुष्ठरोग प्रेषण क्लिनिक सेवा करार	216	3332
		नेपालगञ्ज उपमहानगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		कोहलपुर नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		खजुरा गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		नरैनापुर गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		नेपालगञ्ज उपमहानगरपालिका	LPEP कार्यक्रमको सेवा बिस्तार	500	
		कोहलपुर नगरपालिका	LPEP कार्यक्रमको सेवा बिस्तार	300	
		खजुरा गाउँपालिका	LPEP कार्यक्रमको सेवा बिस्तार	300	
		जानकी गाउँपालिका	LPEP कार्यक्रमको सेवा बिस्तार	300	
		डुडुवा गाउँपालिका	LPEP कार्यक्रमको सेवा बिस्तार	300	
		नरैनापुर गाउँपालिका	LPEP कार्यक्रमको सेवा बिस्तार	300	
		बैजनाथ गाउँपालिका	LPEP कार्यक्रमको सेवा बिस्तार	300	
		राप्तीसोनारी गाउँपालिका	LPEP कार्यक्रमको सेवा बिस्तार	200	

क्र स	जिल्ला	पालिकाको नाम	कार्यक्रमको नाम	बजेट (रु हजारमा)	जिल्लागत जम्मा बजेट
63	बर्दिया	गुलरिया नगरपालिका	कुष्ठरोग प्रेषण क्लिनिक सेवा करार	216	3224
		ठाकुरबाबा नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		बाँसगढी नगरपालिका	सडक दुर्घटना कार्य स्थलमा हुने अपांगता रोकथामका लागी कार्यक्रम	200	
		बढैयाताल गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		गुलरिया नगरपालिका	LPEP कार्यक्रमको सेवा बिस्तार	500	
		ठाकुरबाबा नगरपालिका	LPEP कार्यक्रमको सेवा बिस्तार	400	
		बाँसगढी नगरपालिका	LPEP कार्यक्रमको सेवा बिस्तार	400	
		मधुवन नगरपालिका	LPEP कार्यक्रमको सेवा बिस्तार	300	
		राजापुर नगरपालिका	LPEP कार्यक्रमको सेवा बिस्तार	200	
		बारबर्दिया नगरपालिका	LPEP कार्यक्रमको सेवा बिस्तार	300	
		गेरुवा गाउँपालिका	LPEP कार्यक्रमको सेवा बिस्तार	200	
		बढैयाताल गाउँपालिका	LPEP कार्यक्रमको सेवा बिस्तार	200	
64	सुर्खेत	पञ्चपुरी नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	616
		भेरीगंगा नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		बीरेन्द्रनगर नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	

क्र स	जिल्ला	पालिकाको नाम	कार्यक्रमको नाम	बजेट (रु हजारमा)	जिल्लागत जम्मा बजेट
		सिम्ता गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
65	जाजरकोट	भेरीमालिका नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	308
		शिवालय गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
66	दैलेख	दुल्लु नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	308
		भगवतीमाई गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
67	कैलाली	धनगढी उपमहानगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	7162
		गोदावरी नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		गौरीगंगा नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		गौरीगंगा नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		घोडाघोडी नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		टिकापुर नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		भजनी नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		लम्किचुहा नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		लम्किचुहा नगरपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		लम्किचुहा नगरपालिका	सडक दुर्घटना कार्य स्थलमा हुने अपांगता रोकथामका लागी कार्यक्रम	200	

क्र स	जिल्ला	पालिकाको नाम	कार्यक्रमको नाम	बजेट (रु हजारमा)	जिल्लागत जम्मा बजेट
		कैलारी गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		चुरे गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		जानकी गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		जोशीपुर गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		बर्दगोरिया गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
		मोहन्याल गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		मोहन्याल गाउँपालिका	कुष्ठरोग निवारण अभियान	500	
68	डोटी	जोरायल गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	154
69	आछाम	कमलबजार नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	2308
		साँफेवगर नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		कमलबजार नगरपालिका	LPEP कार्यक्रमको सेवा निरन्तरता	500	
		पंचदेवल विनायक नगरपालिका	LPEP कार्यक्रमको सेवा निरन्तरता	500	
		मंगलसेन नगरपालिका	LPEP कार्यक्रमको सेवा निरन्तरता	500	
		साँफेवगर नगरपालिका	LPEP कार्यक्रमको सेवा निरन्तरता	500	
70	बाजुरा	त्रिवेणी नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	308

क्र स	जिल्ला	पालिकाको नाम	कार्यक्रमको नाम	बजेट (रु हजारमा)	जिल्लागत जम्मा बजेट
		गौमुल गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
71	बझाङ्ग	खप्तडछान्ना गाँउपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	308
		दुर्गाथली गाँउपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
72	दार्चुला	महाकाली नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	308
		व्याँस गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
73	बैतडी	पुर्चौडी नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	308
		पंचेश्वर गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
74	डडेलधुरा	आलिताल गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	154
75	कंचनपुर	कृष्णपुर नगरपालिका	सडक दुर्घटना कार्य स्थलमा हुने अपांगता रोकथामका लागी कार्यक्रम	200	1878
		पुनर्वास नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		बेलौरी नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		भिमदत्त नगरपालिका	कुष्ठरोग प्रेषण ल्किनिक सेवा करार	216	
		माहाकाली नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		कृष्णपुर नगरपालिका	LPEP कार्यक्रमको सेवा निरन्तरता	500	
		भिमदत्त नगरपालिका	LPEP कार्यक्रमको सेवा निरन्तरता	500	

क्र स	जिल्ला	पालिकाको नाम	कार्यक्रमको नाम	बजेट (रु हजारमा)	जिल्लागत जम्मा बजेट
76	नवलपरासी (बर्दघाट सुस्ता पूर्व)	गैंडाकोट नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	616
		मध्यविन्दु नगरपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		बौदीकाली गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
		बिनयी त्रिवेणी गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	
77	रूकुम पूर्व	सिस्ने गाउँपालिका	कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शीवीर संचालन	154	154
			Total	**102436**	**102436**

अपाङ्गता रोकथाम तथा कुष्ठरोग नियन्त्रण कार्यक्रम संचालन निर्देशिका स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयको वेवसाइटमा प्रकाशित भएनुसार

प्रदेश स्तरको कार्यक्रम संचालन निर्देशिका

१) कार्यक्रमको नाम: विश्व कुष्ठरोग दिवसको उपलक्ष्यमा कार्यक्रम

परिचय	समुदायमा कुष्ठरोग बारे चेतना बृद्धि गर्न र यस रोग प्रति समाजमा रहेको गलत धारणामा परिवर्तन ल्याउन हरेक बर्ष जनवारीको अन्तिम आइतवारलाई विस्व कुष्ठरोग दिवसको रुपमा मनाउने गरिन्छ, ।
उद्देश्य	• समुदायमा कुष्ठरोगबारे जनचेतना बृद्धि गर्ने । • समुदायमा कुष्ठरोग बाट हुने अपाङ्गता वारे जनचेतना बृद्धि गर्ने । • स्थानीय राजनीतिकर्मी तथा सरोकारवालाहरुबाट कुष्ठरोग तथा अपाङ्गता को रोकथाम,नियन्त्रण तथा व्यवस्थापनको लागि प्रतिवद्धता बढाउने ।
अपेक्षित प्रतिफल	• कुष्ठरोग सम्वन्धी जनचेतना अभिबृद्धि हुने । • शुरुकै अवस्थामा कुष्ठरोगको निदान तथा उपचारमा सहयोग पुग्ने ।
सञ्चालन प्रकृया	• प्रदेश स्थित कुष्ठरोग तथा अपाङ्गता सम्बन्धि कार्य गर्ने संघ संस्था, निकायहरुसँग समन्वय गरी कार्ययोजना तयार गर्ने। • विश्व कुष्ठरोग दिवस मनाउन प्रचारप्रसारको लागि श्रोत अनुसारको सञ्चार सामाग्रीहरु तयार गर्ने । • चर्मरोग शिविर,रयाली,पत्रकार अन्तरक्रिया, कुष्ठरोग सम्बन्धि सांस्कृतिक कार्यक्रम,चित्रकला प्र्रदशनी, वादविवाद, हाजिरी जवाफका साथै अन्य जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्न सकिने।

२) कार्यक्रमको नाम : अर्धबार्षिक कार्य प्रगति समिक्षा(संक्रमण नियन्त्रण समेत)

परिचय	कुष्ठरोग नियन्त्रण कार्यक्रम तर्फ संचालित बिभिन्न सूचकहरुमा वारेमा भए गरेका कार्य प्रगतिको समिक्षा तथा आवधिक अनुगमन र सो को आधारमा समयमै समस्या तथा कमी कमजोरीहरुलाई निराकरण गरि गुणस्तरीय स्वास्थ सेवा उपलब्ध गराउन आवधिक रुपमा समिक्षा कार्यक्रम संचालन गरिन्छ ।
उद्देश्य	• कुष्ठरोग सम्वन्धि तथ्याङ्कहरु पुनरावलोकन तथा प्रमाणिकरण गर्ने • कुष्ठरोग नियन्त्रण कार्यक्रम सम्बन्धि बिभिन्न सूचकहरुका वारेमा कार्य प्रगतिको समिक्षा तथा आवधिक अनुगमन गर्ने । • समयमै समस्या तथा कमी कमजोरीहरुलाई निराकरण गर्ने ।
अपेक्षित प्रतिफल	• कुष्ठरोग कार्यक्रम अन्तर्गत संचालित बिभिन्न सूचकहरुका वारेमा लक्ष्य तथा कार्य प्रगतिको समिक्षा हुने तथा कार्यक्रम संचालनमा अझै प्रभावकारिता आउने । • कार्यक्रम संचालनमा देखिएका समस्याहरुको समाधान गर्न पहल हुने । • गुणस्तरीय उपचार सेवा तथा लक्ष्य अनुसारको प्रगति हासिल गर्नमा सघाउ पुग्ने ।
सञ्चालन प्रकृया	• प्रत्येक छ महिनामा अर्धवार्षिक समिक्षा संचालन गर्ने । • प्रदेश स्तरमा कुष्ठरोग नियन्त्रण कार्यक्रममा कार्यरत सहयोगी संस्थाको प्रस्तुती तथा संलग्नता गराउने । • समिक्षामा प्रदेशको रोग नियन्त्रण सम्बन्धी तोकिएको अधिकृत, तथ्याङ्क अधिकृत, क्षयकुष्ठ अधिकृत, कुष्ठरोग कार्यक्रम हेर्ने फोकल पर्सन सहयोगी संस्थाका प्रतिनिधीहरु सहभागिता गराउने ।

	● कार्यक्रम संचालन गर्दा राष्ट्रिय क्षयरोग कार्यक्रमको समन्वयन एकिकृत रुपमा १ दिन कुष्ठरोग सम्बन्धी समिक्षा संचालन गर्ने । ● समिक्षामा इपिडिमियोलोजी तथा रोग नियन्त्रण महाशाखाबाट निर्देशक, कार्यक्रम अधिकृत र तथ्याङ्क अधिकृत सहभागी हुने ब्यबस्था मिलाउने ।

२२) कार्यक्रमको नामः प्राबिधिक सुपरिवेक्षण, अनुगमन

परिचय	विभिन्न स्थानीय तहमा हस्तान्तरण गरिएका कार्यन्वयनको अवस्थाको लेखाजोखा समयमै आवश्यक सुधार गरि गुणस्तरीय सेवा प्रवाहको सुनिश्चित गर्न यो कार्यक्रम संचालन गरिन्छ ।
उद्देश्य	कुष्ठरोग, छालारोग तथा अपाङ्गता तर्फ बिभिन्न स्थानीय तहहरुमा कार्यक्रम संचालनको अनुगमन, बिरामी उपचार सेवाको रेखदेख गर्ने ।
अपेक्षित प्रतिफल	समयमै कार्यक्रम सम्पादन, उपलब्धीको लेखाजोखा र समस्याको समाधान तथा निराकरणका लागि प्रदेश स्तरबाट सुपरिवेक्षण रेखदेख तथा अनुगमन नियमित रुपमा भई लक्ष्य अनुसारको प्रगती हासिल हुनेछ । कार्यक्रम तथा बिरामीको सेवामा थप प्रभावकारीतामा सहयोग मिल्नेछ ।
सञ्चालन प्रकृया	कुष्ठरोग, छालारोग तथा अपाङ्गताको समस्या भएको स्वास्थ संस्था, बिरामी तथा कुष्ठ प्रभावितहरुको घर दैलो सम्म पुगी रोग निदान, उपचारको व्यवस्थापन,बिरामीको पुनःपरिक्षण,स्वास्थकर्मीहरुमा परेको प्राबिधिक समस्याहरुको निराकरण, यातायात खर्च बितरण स्वयं हेरचाह कार्यक्रम, आय-आर्जन कायक्रम, पुर्नस्थापना सेवाको अनुगमन,अभिलेख प्रतिवेदन अद्यावधिक, समन्वयात्मक कार्य, अनुगमन आदि कार्य गर्ने ।

३) कार्यक्रमको नाम: कुष्ठरोगको जटिलता तथा अशक्त अवस्थाका बिरामीहरु प्रेषण केन्द्रहरुमा उपचारका लागि आउँदा जाँदाको यातायात खर्च

परिचय	कुष्ठरोगको कारणबाट उपचारको समयमा तथा उपचार पछी हुन सक्ने जटिलता (Complication) हरुको व्यवस्थापन गरि अपाङ्गता बचावटका लागी यो कार्यक्रम संचालन गरिन्छ ।
उद्देश्य	कुष्ठरोगको कारणबाट उपचारको समयमा तथा उपचार पछि हुन सक्ने जटिलता (Complication) हरुको व्यवस्थापनका लागि प्रेषण केन्द्रहरुबाट उपलब्ध सेवामा बृद्धि गरि थप अपाङ्गताबाट बचाउन सकिने । उपचार सेवामा सबै बिरामी तथा प्रभावितहरुको पहुँच पुयाउन सकिनेछ ।
अपेक्षित प्रतिफल	जटिलता भएका बिरामीहरु प्रेषण केन्द्रमा समयमै आउने थप अपाङ्गता हुनबाट बच्न सक्ने । विषेश गरी आर्थिक अवस्था कमजोर भएका बिरामीहरु बढी लाभान्वित हुनेछन् ।
सञ्चालन प्रकृया	• बिरामीले लामो समय (२–३ महिना) सम्म प्रेषणकेन्द्र, अस्पतालमा उपचार गराउनु पर्ने अवस्थालाई मध्यनजर गरी अस्पताल, प्रेषण केन्द्रमा भर्ना भएको अवधिमा हुने, उस्को आम्दानीको नोक्सानी र आउँदा जाँदाको बाटो खर्चको अभाव हुने अवस्थालाई बिचार गरी प्रति बिरामी प्रति पटक कम्तीमा ७ दिन वा सो भन्दा बढी समय भर्ना भएमा यातायात खर्च वापत रु १०००।– उपलब्ध गराउने । • प्रेषण केन्द्र तथा अस्पतालहरुमा भर्ना गरी उपचार गर्नुपर्ने जटिल अवस्थाका बिरामीहरुलाई मात्र भर्ना गर्नुपर्ने छ । • उपचार पश्चात बिरामी भर्ना हुनु पर्ने कारण, भर्ना भएको अवधि, बिरामीको नाम , ठेगाना समेतको

	बिवरण प्रेषण केन्द्र,अस्पतालले सम्वन्धीत स्वास्थ निर्देशनालयलाई उपलब्ध गराई रकम सोध भर्ना माग गर्नेछन् । यस सम्वन्धि जानकारी स्वास्थ निर्देशनालयबाट आफनो प्रदेश अन्तर्गतका कुष्ठरोग प्रेषण केन्द्र, अस्पताल तथा मन्त्रालयलाई प्रतिवेदन गर्नु पर्नेछ ।
बजेट वाडँफाँड	उपचारका लागि यातायात खर्च वापत प्रति बिरामी रु. १०००।– (एक हजार)

४) कार्यक्रमको नाम: कुष्ठरोगको कारणले असमर्थ भएका प्रभावितहरुको सहजीकरणका लागि सहयोगी सामाग्री, Chemoprophylaxis औषधि खरिद तथा बितरण

परिचय	कुष्ठरोगको कारणले असमर्थ भएका प्रभावितहरुको सहजीकरण गर्न र कुष्ठरोगको संक्रमण नियन्त्रण गर्न यो कार्यक्रम संचालन गरिन्छ ।
उद्देश्य	• कुष्ठ प्रभाभितहरुको दैनिक क्रियाकलापमा सहजीकरण पुऱ्याउने । • कुष्ठरोगको कारण देखा पर्ने जटिलताहरु(रियाक्सन, न्यूराईटिस, अल्सर आदि) समय मै स्थानीय स्तरमा नि:शुल्क • उपचार सेवा उपलब्ध गराई अशक्तता र अपाङ्गताको न्यूनिकरण गर्ने । • कुष्ठरोग बढी प्रभावित जिल्लाका कुष्ठरोगको चाप बढी भएका स्थानहरुमा कुष्ठरोगको परिवार तथा छिमेकीहरुलाई • कुष्ठरोग बिरुद्धको औषधि Rifampicin अथवा Leprosy Post Exposure Prophylaxis(LPEP) बिधिबाट • कुष्ठरोग संक्रमणलाई न्यूनिकरण गर्नको लागि औषधि खरिद गर्ने ।
अपेक्षित प्रतिफल	• कुष्ठरोगका बिरामीहरु तथा प्रभावितहरुको दैनिक क्रियाकलाप सहज हुनेछ ।

	● कुष्ठरोग प्रभावितहरुले समयमै उपचार पाई थप अपाङ्गता हुनबाट बच्नेछन् । ● समयमै औषधिको व्यवस्थापन भई कुष्ठरोग बढी प्रभावित जिल्लाका कुष्ठरोग प्रभावित परिवार तथा छिमेकीहरुले निःशुल्क औषधि प्राप्त गरी सेवन गर्ने भएकाले कुष्ठरोगको संक्रमणबाट बच्नेछन् ।
सञ्चालन प्रकृया	● कुष्ठरोगको कारणले असमर्थता, अपाङ्गता भएकाहरुको रजिष्टर खडा गरी उनीहरुको शारीरिक अपाङ्गताको स्थिति सहितको सूचि तयार गर्ने । ● सूचि अनुसार जिल्लाको आवश्यकता माग गरी सहयोगी सामाग्री खरिदको लागि आफ्नो क्षेत्रमा कुष्ठरोग नियन्त्रणका क्षेत्रमा कार्यरत सहयोगी संस्थाहरु तथा गैह्र नाफामूलक संस्थाको सहयोगमा तथा समन्वयमा आबश्यक सहयोगि सामाग्रीको परिमाण तथा लागत अनुमान तयार गरी प्रक्रिया अघि बढाउने । ● चिकित्सक, फिजियोथेरापीष्टले अपाङ्गताको Assessment गरि आबश्यक सामाग्रीको सूची तयार गर्ने ● चिकित्सक तथा फिजियोथेरापिष्टद्धारा आबश्यक पर्ने सहयोगी सामाग्रीको प्रयोग गर्ने बिधि सहित परामर्श तथा प्रयोगात्मक बिधि समेतको सेवा दिने । ● प्रदेश अन्तर्गतका जिल्ला तथा प्रेषण केन्द र अस्पतालहरुमा कुष्ठरोगको कारणले जटिलता भई उपचारमा आउने अनुमानित बिरामी संख्या उपलब्ध गराई औषधि खरिद योजना तयार गर्ने । ● प्रेषण केन्द्रहरुमा जटिलताको उपचार गर्नुपर्ने र उपचार गरिएका बिरामीहरुको अभिलेख राख्न लगाउने । ● जटिलताको उपचार्थ आवश्यक पर्ने प्रेडनीसोलन ५ मिली ग्राम, पारासिटामल ५०० मिलि ग्राम, गज, ब्याण्डेज आदि आवश्यकतानुसार खरिद गर्ने ।

	• उपचार गरिएको प्रत्येक जटिलताको प्रकार, उपचार व्यवस्थापन तथा माथिल्लो निकायमा प्रेषण गरिएको विवरण राख्न लगाउने । • प्रदेश अन्तर्गत जिल्लामा खुवाउनु पर्ने व्यक्तिहरुको तथ्याङ्क प्रदेश स्वास्थ कार्यलयलाई एकिन गर्न लगाई आबश्यक कुल संख्या निर्धारण गर्ने । • निर्धारण गरिएको संख्याको आधारमा बच्चा र बयस्कको संख्या अनुसार Rifampicin को मात्रा निर्धारण गरि खरिद योजना तयार गर्ने । • जिल्लामा Single Dose Rifampicin खुवाउनु भन्दा १ महिना अगावै औषधि खरिद गरि आपुर्तिको ब्यबस्था गर्ने कुष्ठरोग प्रेषण केन्द्रबाट सहयोगी सामाग्री बितरण गर्ने ब्यबस्था मिलाउने । • यस कार्यक्रममा भएको बजेट विनियोजित रकम अनुसार आर्थिक नियम तथा आर्थिक नियम तथा खरिद ऐन बमोजिम सहयोगी सामाग्री तथा औषधि निम्नानुसारको Specification बमोजिम खरिद गर्ने । • सहयोगी सामाग्रीहरुको बितरण बिरामीको अवस्था र आवश्यक्ता अनुसार दक्ष जनशक्तिको परीक्षणद्धारा • बिरामी वा प्रभावितहरुलाई जिल्ला किल्नीक तथा प्रेषण केन्द्रहरुबाट बितरण गर्नु पर्नेछ । स्थानीय तहबाट स्पष्ट रुपमा नाप लिने र वितरणको सुनिश्रितता सामाजिक विकास मन्त्रालयबाट गरिने छ ।

५) कार्यक्रमको नामः कुष्ठरोग सम्बन्धि सरोकारवाला संस्थाहरु सँग समन्वयात्मक बैठक

परिचय	कुष्ठरोग नियन्त्रण, छाला रोगको उपचार तथा व्यवस्थापन र अपाङ्गताको व्यवस्थापनमा श्रोत साधनको अधिकतम परिचालन गरि समन्वयात्मक तवरले कार्य संचालन गर्न सहजताको लागि यो कार्यक्रम संचालन गरिन्छ ।

उद्देश्य	कुष्ठरोग नियन्त्रण, छाला रोगको उपचार तथा व्यवस्थापन र अपाङ्गताको व्यवस्थापन बारेमा एक अर्का संस्थाहरु बिचमा जानकारी आदान प्रदान गर्ने । कार्यक्रम संचालनमा एकरुपता कायम गर्ने ।
अपेक्षित प्रतिफल	कुष्ठरोगसँग सम्बन्धित कार्य संचालनमा एकरुपता हुने र श्रोत साधनको समुचित प्रयोग हुने ।
सञ्चालन प्रकृया	• सरोकारवाला संघ संस्थाहरुको सुची तयार गर्ने । • बैठकको मिति तयार गरि बैठक संचालन गर्ने । • सम्पूर्ण संघ संस्थाहरुले आ–आफ्नो संस्थाबाट संचालन भए गरेका कार्यक्रमको प्रस्तुतिकरण गर्ने । • चौमासिक तथा बार्षिक कार्य योजना तयार गर्ने ।

२६) कार्यक्रमको नामः कुष्ठरोग रेफरल सेन्टर संचालन (सेती, लुम्बिनी, तथा कोशी अञ्चल अस्पताल)

परिचय	सेती, लुम्बिनी तथा कोशी अञ्चल अस्पतालमा कुष्ठरोग सम्बन्धि बिशेषज्ञ सेवा उपलब्ध गराउन यो कार्यक्रम संचालन गरिन्छ ।
उद्देश्य	प्रेषण भई आएका तथा कुष्ठरोगको प्रतिक्रिया तथा जटिलता भएका बिरामीहरुलाई बिशेषज्ञ सेवा उपलब्ध हुनेछ ।
अपेक्षित प्रतिफल	कुष्ठरोगको उपचार व्यवस्थापन, प्रतिक्रिया तथा जटिलता भएका बिरामीहरुको लागि बिशेषत्र सेवा उपलब्ध हुनेछ ।
सञ्चालन प्रकृया	• अस्पतालमा कार्यरत चर्मरोग बिशेषज्ञ तथा उपलब्ध चिकित्सकलाई कुष्ठरोग रेफरल सेन्टरको जिम्मेवार ब्यक्ति तोक्ने । • ओ.पि.डि.मा आएका चर्मरोगका तथा स्नायुमा समस्या भएका बिरामीहरुमा कुष्ठरोगको संकास्पद बिरामी पहिचान तथा निदान गरि उपचार व्यवस्थापन गर्ने । • हात गोडामा चेतना शक्ति हराएको, घाउ भएका, आँखामा समस्या भएका बिरामीहरुकोद जाँच (VMT/ST) गरि गुणस्तरीय उपचार व्यवस्थापन गर्ने । • अपाङ्गता भएका वा हुन सक्ने कुष्ठरोग बिरामीलाई

	स्वयं हेरचाह सम्बन्धि परामर्श दिने र आबश्यक्ता अनुसार स्वयं हेरचाह किट उपलब्ध गराउने । ● मातहतका स्थानीय स्वास्थ्य संस्थाका स्वास्थ्यकर्मीहरुलाई कुष्ठरोग सम्बन्धि क्षमता अभिबृद्धि गर्ने । ● कुष्ठरोग सम्बन्धि जटिलताको उपचार व्यवस्थापन गर्ने । ● शल्यक्रिया गर्न आबश्यक पर्ने बिरामीलाई प्रेषण गर्ने । ● निदान तथा उपचारमा रहेका बिरामीको अभिलेख राख्ने तथा मासिक रुपमा प्रतिबेदन गर्ने । ● स्थानीय स्वास्थ्य संस्थाहरुमा कुष्ठरोग नियन्त्रण कार्यक्रमको अनुगमन तथा रेखदेख गर्ने ।
बजेट बाँडफाँड	● कुष्ठरोग जटिलता व्यवस्थापनको लागी औषधि खरिद रु २,००,०००/– ● क्लीनिक संचालन खर्च(सरसफाई,पानी,बिजुली आदी) रु ५०,०००/– ● रोग निदान,हात गोडा र आँखामा समस्या भएका बिरामीहरुलाई स्वंय हेरचाह गर्न सिकाउने (स्वंय हेरचाह किट खरिद तथा बितरण) रु.१,००,०००/– ● कार्यक्रम अनुगमन तथा रेखदेख रु. १,००,०००/– ● चर्मरोग बिशेषज्ञ पारिश्रमिक, भत्ता रु. ४,८०,०००/– ● सम्पर्क परिक्षण, डिफल्टर अनुगमन रु ७०,०००/–

७) कार्यक्रमको नाम : नियमित उपचार पुरा गर्ने बिरामीलाई यातायात खर्च

परिचय	कुष्ठरोग उपचारमा प्रभावकारिता ल्याउन तथा उपचार गराइ रहेका बिरामीहरुको निको हुने दरमा बढोतरी गर्न नियमित उपचार गरि उपचार पुरा गर्ने बिरामीका लागी रकम उपलब्ध गराइने ।
उद्देश्य	बिरामीलाई निर्धारित समयभित्र नै नियमित रुपमा

	उपचार पुरा गराउन प्रोत्साहन स्वरुप यातायात खर्च वापत रकम प्रदान गर्ने ।
अपेक्षित प्रतिफल	बिरामीहरुले निर्धारित समय भित्र नै उपचार पुरा गर्ने भएकोले रोग निको हुने, अपाङगता हुनबाट बच्नुका साथसाथै समुदायमा रोगको संक्रमण समेत कमी हुनेछ ।
सञ्चालन प्रकृया	● कुष्ठरोगको उपचार ६ देखि १२ महिना सम्म गर्नुपर्ने भएकोले बिरामीलाई नियमित उपचारमा ल्याई समयमै उपचार पुरा गरेमा प्रोत्साहन स्वरुप यातायात खर्च बापत प्रति बिरामी रु. १,०००/– (एक हजार) का दरले उपचारको अन्त्यमा प्रदान गरिनेछ । ● यो सुविधाबाट बिरामीले समयमै नियमित उपचार पुरा गर्नेछन् र रोग नियन्त्रणमा पुर्ण सफलता मिल्नुका साथै अभिलेख, प्रतिवेदन पनि अद्यावधिक हुनेछ । यसरी बिरामीलाई वितरण गरिएका यातायात खर्चको नियमितताको अनुगमन मन्त्रालय, स्वास्थ्य कार्यालय, स्वास्थ्य निर्देशनालय र अन्य सम्बन्धित निकायबाट आवश्यकतानुसार गरिनेछ । ● यसको वितरण नगर तथा गाँउपालिका तहमा उपचारबाट मुक्त भएका बिरामीलाई बोलाई स्थानीय तहका प्रतिनिधि र स्थानीय समाजसेवीको रोहवरमा गर्नुपर्छ । नेपाली नागरिकका लागि मात्र यातायात खर्च सुविधा प्राप्त हुने हुनाले बिरामीले नेपाली नागरिकताको प्रतिलिपि, डिस्चार्ज सिट अनिवार्य पेश गर्नुपर्नेछ । नाबालक भएमा जन्मदर्ता प्रमाण पत्र वा अभिभावकको नागरिकताको प्रमाणबाट पनि भुक्तानी दिन सकिनेछ । ● सुपरिवेक्षण, अनुगमन वा कार्यक्रम सञ्चालनको समयमा स्थानीय तहमै रकम भुक्तानीको व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।
बजेट बाँडफाँड	नियमित उपचार पुरा गर्ने प्रति बिरामी यातायात खर्च (पि.वि.६ महिना, एम.बी. १२ महिना) रु.१,०००/–

८) कार्यक्रमको नाम : अपाङ्गताको शिघ्र पहिचान तथा परामर्श र रेफरल सेवा सम्बन्धि अभिमुखिकरण

परिचय	राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार नेपालको कुलजनसङख्याको १.९४ प्रतिशत अपाङ्गता रहेको छ। अपाङ्गताको शिघ्र पहिचान हुन नसकि सेवाबाट बन्चित अपाङ्गता भएकाहरुलाई पहिचान, परामर्श तथा रेफरल गर्न यो कार्यक्रम संचालन गरिन्छ।
उद्देश्य	• समुदायमा रहेका अपाङ्गता सम्बन्धी व्यक्तिहरुको स्वास्थ्य संस्था बाट शीघ्र पहिचान,परामर्श तथा प्रेषण हुनेछ। • कुष्ठरोग बाट हुन सक्ने जटिलता व्यवस्थापन सम्बन्धी जानकारी हुनेछ।
अपेक्षित प्रतिफल	समुदायमा रहेका अपाङ्गता सम्बन्धी व्यक्तिहरुको शीघ्र पहिचान गरी चिकित्सकीय पुर्नस्थापना हुनेछ।
सञ्चालन प्रकृया	• अभिमुखिकरण कार्यक्रम संचालन गर्दा इपिडिमियोलोजि तथा रोग नियन्त्रण महाशाखासँग समन्वय गरी तयारी बैठक संचालन गर्ने। • पुर्व तयारी बैठकमा सहभागीहरु छनौट गर्ने तथा मिति तय गरी पत्राचार गर्ने। • अपाङ्गता क्षेत्रमा कार्य गर्ने संघसंस्थासंग समन्वय गरी ३ दिन कार्यक्रम संचालनको कार्ययोजना तयार गर्ने। • तालिम संचालनका लागि आवश्यक श्रोत व्यक्तिहरुको व्यवस्थापन गर्ने। • नगर तथा गाँउपालिकामा खटिएका स्वास्थ्य संयोजक २० देखि २५ जना प्रति समुह सहभागी हुनेछन्।
सन्दर्भ सामाग्री	कुष्ठरोग रणनीति २०१६–२०२०, अपाङ्गता सम्बन्धि १० वर्षे रणनीति

९) कार्यक्रमको नामः मेडिकलस्टोर मार्फत औषधी ढुवानी, गुणस्तर नियन्त्रण तथा प्राबिधिक सहयोग

परिचय	प्रत्येक चार महिना कुष्ठरोगको उपचारत बिरामीको आधारमा स्वास्थ्य कार्यालयहरुमा कुष्ठरोग बिरामीका लागि औषधी आपुर्ति व्यवस्थापन गरिन्छ ।
उद्देश्य	कुष्ठरोग कार्यक्रम तर्फ बिभिन्न जिल्लाहरुमा कुष्ठरोगका लागी आवश्यक पर्ने औषधी भण्डारणको गुणस्तर नियन्त्रण,प्राविधिक सहयोग तथा सुपरिवेक्षण गरी औषधी स्टक आउट तथा ओभर स्टक हुन नदिने ।
अपेक्षित प्रतिफल	कुष्ठरोग कार्यक्रम तर्फ विभिन्न जिल्लाहरुमा कुष्ठरोगका लागी आवश्यक पर्ने औषधी भण्डारणको गुणस्तर कायम गरि औषधी स्टक आउट तथा ओभर स्टक नहुने ।
सञ्चालन प्रकृया	• यस कार्यक्रम संचालनको लागी कुष्ठरोग बिरामी चाप र समस्या देखिएका जिल्ला तथा स्वास्थ्य संस्थाको प्राथमिकता निर्धारण गरी सो बमोजिमको वार्षिक कार्यतालिका तयार गर्ने । • चौमासिक रुपमा जिल्लाहरुका लागी आवश्यक पर्ने औषधी तथा अन्य सामाग्रीको माग र आपुर्तिको सुचना अद्यावधिक गर्ने र सोही अनुसार औषधी आपुर्ति तथा व्यवस्थापन गर्ने । • चौमासिक रुपमा मातहतकम जिल्लाहरुमा औषधी ढुवानी गर्ने कार्य तालिका बनाउने । • कुष्ठरोगको समस्या भएका जिल्ला तथा स्वास्थ्य संस्थाहरुमा औषधी भण्डारण सम्बन्धि स्थलगत अनुगमन गरि औषधीको गुणस्तर कायम राख्न स्वास्थ्यकर्मीहरुलाई स्थलगत जानकारी गराउने ।

१०) कार्यक्रमको नामः सक्रिय बिधिबाट नयाँ कुष्ठरोग बिरामी खोजपड्ताल

परिचय	कुष्ठरोग प्रभावित जिल्लाका नगर तथा गाँउपालिकाहरुमा सक्रिय बिधिबाट कुष्ठरोग बिरामीको पहिचान गरी समयमै रोग निदान र उपचारको व्यवस्थापन गरी कुष्ठरोगको निकोहुने दरमा बृद्धि गर्ने र कुष्ठरोगको कारणबाट हुने अपाङ्गता र संक्रमण न्यूनिकरण गर्न यो खोज पड्ताल अभियान संचालन गरिने छ ।

उद्देश्य	● शुरुकै अवस्थामा कुष्ठरोग तथा छालारोग बिरामीको निदान र उपचारको व्यवस्थापन हुने । ● जनचेतनाको अभिबृद्धि भै कुष्ठरोग बिरामीप्रतिको भेदभावलाई न्यूनिकरण गर्न सहयोग पुग्ने । ● कुष्ठरोगको कारणबाट हुने अपाङ्गता र संक्रमण न्यूनिकरण हुने ।
अपेक्षित प्रतिफल	● शुरुकै अवस्थामा बिरामी पत्ता लागि उपचारमा आउने र समुदायमा रोगको संक्रमण कमी हुने । ● कुष्ठरोगको कारणले हुने अपाङ्गतामा कमी आई सामाजिक भेदभावमा कमी आउने । ● समुदायको कुष्ठरोग सम्बन्धि जनचेतनामा अभिबृद्धि हुने ।
सञ्चालन प्रकृया	● कुष्ठरोग प्रभावित जिल्लाका स्थानीय तहहरु(स्वास्थ्य संस्थाहरु), पिछडिएको वर्ग, दलित समुदाय लगायत जोखिममा रहेका समुदायको छनौट गर्ने । ● छनौटमा परेका गाँउपालिकाहरु अन्तर्गतका स्वास्थ्य संस्थाका चिकित्सक, स्वास्थ्यकर्मीहरु, महिला स्वयं सेवकहरु तथा कुष्ठरोग प्रभावितहरुलाई (Norms) मा उल्लेख भए अनुसार बजेट परिधि भित्र रही अभिमुखीकरण गर्ने । ● बिरामी खोज पड्ताल कार्यक्रममा महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविका, कुष्ठरोग प्रभावित, स्वास्थ्यकर्मीहरु, चिकित्सकहरु संलग्न रहनेछन् । उक्त कार्यक्रममा १ जना स्वास्थ्यकर्मी, १ जना महिला स्वयं सेवक, १ जना कुष्ठरोग प्रभावित, चिकित्सकहरु मध्येबाट कम्तीमा १ जना महिला हुने गरी २ जनाको एउटा टोली बनाउने । ● यस कार्यको अभिमुखिकरण, अनुगमन तथा सुपरिवेक्षणमा स्वास्थ्य कार्यालय प्रमुख, चिकित्सक, क्षय कुष्ठ ● अधिकृत/सहायक, स्वास्थ्य निर्देशनालयका निर्देशक, केन्द्रीय स्तरबाट छालारोग बिशेषज्ञ, कार्यक्रम

	अधिकृतहरु, सहयोगी संस्थाहरुबाट संस्थाका प्रतिनिधिहरु, सुपरभाइजरको प्रत्यक्ष सहभागितामा कार्यक्रम संचालन हुनेछ । ● प्रारम्भमा जिल्लास्तरीय अभिमुखीकरण, सुक्ष्म योजना (Micro Plan) गरि माथि उल्लेखितको सहभागिता गराई उपलब्धी हासिल हुने गरी कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

११) कार्यक्रमको नामः कुष्ठरोग बढी प्रभावित जिल्लामा कार्यक्रम प्रगति, प्राविधिक अन्तरक्रिया, छलफल, व्यवस्थापन तथा समस्या पहिचान

परिचय	यो कार्यक्रम कुष्ठरोग बढी प्रभावित तराईमा १९ जिल्लाहरुमा चौमासिक रुपमा प्रा.स्वा.के, स्वा.चौ. स्तरमा कुष्ठरोगको अभिलेख प्रतिवेदनको अध्यावद्यिक, कार्यक्रममा देखिएका प्राविधिक समस्याहरुको पहिचान तथा समस्याको समाधानका उपायहरु, औषधी आपुर्ति व्यवस्थापनको अनुगमन गर्न संचालन गरिन्छ ।
उद्देश्य	कुष्ठरोग नियन्त्रण कार्यक्रमको स्थानीय स्तरमा नै अनुगमन, प्राविधिक अन्तरक्रिया गरी देखिएका समस्याहरुको समाधान गर्ने ।
अपेक्षित प्रतिफल	● कार्यक्रम तथा उपचार सेवामा आई परेका प्राविधिक समस्याहरु समाधान हुने । ● कुष्ठरोगको औषधी तथा स्वास्थ्य शिक्षा सामाग्रीहरुको आपुर्ति व्यवस्थापन सहयोग पुग्ने । ● बिरामीहरुको अभिलेख तथा प्रतिवेदन अध्यावधिक हुने ।
सञ्चालन प्रकृया	● कुष्ठरोग बढी प्रभावित जिल्लाहरुको पहिचान गरी त्यस जिल्लाका स्वास्थ्य संस्थालाई सहभागी गराई नगर तथा गाँउपालिका तहमा यो कार्यक्रम संचालन गराईनेछ । ● यस कार्यक्रमको लागि क्षय कुष्ठरोग अधिकुत, तथ्याङ्क अधिकृत, हे.अ., सि.अ.हे.व सहजकर्ताको रुपमा रहनेछन् ।

	• सम्बन्धित सहयोगी संस्थाका प्रतिनिधिहरुलाई अनिवार्य रुपमा सहभागी गराइ कार्यक्रमलाई थप सहजीकरण तथा समन्वय गर्ने । • प्रा.स्वा.के, स्वा.चै. स्तरीय अनुगमन कार्य सकिए पछि सो कार्यमा भाग लिएका सहजकर्ताहरु अन्य सम्बन्धित व्यक्तिहरु सहित स्वास्थ्य कार्यालय प्रमुखको अध्यक्षतामा प्रा.स्वा.के., स्वा.चौ. स्तरीय मनिटरिँग,अनुगमनमा गरिएका गतिविधि र देखिएका समस्याहरुको विषयमा छलफल एवं समिक्षा गर्ने । • समिक्षाबाट आएका तथ्याङ्क एवं प्रतिवेदनहरुको अद्यावधिक तथा Verification गर्नुपर्दछ । यदि फरक पाइएमा तुरुन्त त्यसको पुष्ठपोषन सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थालाई दिनुपर्दछ ।

स्थानीय स्तरका कार्यक्रम संचालन निर्देशिका :

१. कार्यक्रमको नाम: जिल्ला स्थित प्रेषण सेवा करार

परिचय	कुष्ठरोग बढी प्रभावित जिल्लाहरुमा कुष्ठरोग र क्षयरोग क्लिनिक संचालनमा जनशक्ति अभावका कारण (कठीनाई भई सेवा प्रवाहमा समस्या आएकोले उक्त समस्या समाधानको लागि जिल्ला स्तरिय प्रेषण केन्द्र व्यवस्थित गर्न करार सेवामा जनशक्ति व्यवस्थापन गरी सुदृढिकरण गर्न यो कार्यक्रम राखिएको छ ।
उद्देश्य	जिल्लाहरुमा भएका कुष्ठरोग र क्षयरोग क्लिनिक नियमित रुपमा संचालनमा आउने ।
अपेक्षित प्रतिफल	● जिल्ला स्तरिय प्रेषण क्लिनिकमा कुष्ठरोगका तथा क्षयरोगका विरामीले सजिलै उपचार सेवा प्राप्त गर्नेछन् । ● गुणस्तरीय सेवा उपलव्ध हुनेछ ।
संचालन प्रक्रिया	यस क्लिनिक स्वास्थ्यकर्मी जनशक्तिको सेवा करार निम्न TOR बमोजिम नियुक्त गर्नुपर्नेछ । **योग्यता:** १) हे.अ र स्टाफ नर्स २) अ.हे.व र अ.न.मी ३) कुष्ठरोगको Basic तालिमका साथै POID तथा अपाङ्गता सम्वन्धि विशेष तालिम लिएका र पूर्व काम गरेको अनुभवीलाई विशेष प्राथमिकता दिइने छ । **कार्य विवरण:** ● दैनिक कुष्ठरोगको OPD संचालन, क्षयरोग सेवा समेत (कुष्ठरोग निदान वर्गीकरण, उपचार व्यवस्थापन, जटिलताको)

	• पहिचान तथा व्यवस्थापन, अनुगमन, VMT/ST र अभिलेख राख्ने । • विदाको दिनमा समेत औषधि व्यवस्थापन गर्ने । • नगर तथा गाँउ पालिका स्वास्थ्य शाखा र प्रदेश स्वास्थ्य कार्यालय संगको समन्वयमा निर्देशिका अनुसार कार्यक्रम संचालन गर्ने । • डिफल्टर टेसिङ्ग गर्ने, विरामी परिवारको सम्पर्क जाँच गर्ने, कुष्ठ प्रभावितको अपाङ्गता विवरण अद्यावधिक गर्ने । • कुष्ठ प्रभावितको लागि सहयोगी सामग्री उपलव्ध गराउन समन्वय गर्ने । • कुष्ठ प्रभावितको आवश्यकता अनुसार प्रेषण व्यवस्थापन गर्ने । • कुष्ठरोगको अभिलेख, प्रतिवेदन दुरुस्त राख्ने तथा सो को लागि सहयोग गर्ने । • कुष्ठ प्रभावितको पुनर्स्थापनामा सहयोग गर्ने । • POID क्लिनिक संचालनमा सहयोग गर्ने ।
बजेट बाँडफाँड	करार सेवा नियमावली र अर्थ मन्त्रालयको कार्य निर्देशिका अनुसार गर्ने ।

२. कार्यक्रमको नाम: कुष्ठरोग पत्ता लगाउन चर्मरोग शिवीर

परिचय	नेपालमा छाला सम्वन्धि रोगको प्रकोप उच्च रहेको छ। स्नायु र छालामा असर गर्ने कुष्ठरोग तराइ तथा पहाडका जिल्लाहरुमा जनस्वास्थ्य समस्याको रुपमा रही आएको छ। चर्मरोग शिवीर संचालन गरि लुकेर रहेका कुष्ठरोग विरामी पत्ता लगाउन यो कार्यक्रम संचालन गरिन्छ।
उद्देश्य	कुष्ठरोग बढी प्रभावित क्षेत्रमा चर्मरोग शिवीर सञ्चालन गरी चर्मरोगको समस्या भएका विरामीलाई सेवा प्रदान गर्नुका साथै शिवीरमा आउने विरामीहरुमा कुष्ठरोग पत्ता लगाउने।
अपेक्षित प्रतिफल	● शुरुकै अवस्थामा विरामी पत्ता लागि उपचारमा आउने र समुदायमा रोगको संक्रमणमा कमी हुने। ● रोगको कारणले हुने अपांगतामा कमी भई सामाजिक भेदभावमा कमी आउने।
संचालन प्रक्रिया	● स्वास्थ्य कार्यालयसंग समन्वय गरि चर्मरोग शिवीर संचालन गर्न उपयुक्त स्थानको छनौट गरी कार्ययोजना तयार गर्ने। ● शिवीर संचालन हुने स्थान र मिति बारेका लिफलेट, एफ.एम. आदिबाट प्रचार प्रसार गर्ने। ● शिवीरमा आएका विरामीहरु मध्ये शंकास्पद कुष्ठरोगका विरामीहरुको दक्ष स्वास्थ्यकर्मी तथा छालारोग विशेषज्ञबाट रोग निदान गर्ने।

बजेट बाँडफाँड	कार्यक्रम सञ्चालनार्थ तपसिल बमोजिम स्वीकृत रकमको बाँडफाँड गरी कार्ययोजना बनाउन सकिनेछ।	
	चर्मरोग तथा अपांगता शिवीर प्रचार प्रसार (माइकिङ्ग, ब्यानर, पम्प्लेट, भित्ते लेखन आदि	रु. ६०००/-
	औषधी तथा अन्य सामाग्री	रु. ८०,०००/-
	सहयोगी प्राविधिक कर्मचारी	रु. ६,५००/-
	चर्मरोग विशेषज्ञ भत्ता तथा दै.भ्र.भत्ता नियमानुसार	रु. १५,०००/-
	व्यवस्थापन, अनुगमन दै.भ्र.भत्ता नियमानुसार	रु. १५,५००/-
	फारम, फर्मेट, फोटोकपी	रु. १०००/-
	अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुलाई सहायक सामाग्री (जुत्ता, चस्मा, बैशाखी, लौरो र वाकर) सहयोग	रु. ३०,०००/-
	जम्मा	**रु. १,५४,०००/-**
सन्दर्भ सामाग्री	राष्ट्रिय स्वास्थ्य तालिम केन्द्रले जारी गरेको तालिम निर्देशिका, कार्य सञ्चालन निर्देशिका २०७३, अन्य आवश्यक निर्देशिकाहरु तथा यससँग सम्बन्धित परिपत्र अन्य निर्देशनहरु www.edcd.gov.np मा उपलब्ध छ।	

३. कार्यक्रमको नाम: Leprosy Post-Exposure Prophylaxis (LPEP) सेवाको विस्तार तथा निरन्तरता

परिचय	कुष्ठरोगको जोखिमलाई न्यून गर्नको लागि कुष्ठरोग रोकथाम कार्यक्रम अन्तरगत प्रयोग गरिने Rifampicin को एक मात्रा नै प्रभावकारी भएको र यसलाई विरामीको परिवार तथा सम्पर्कमा रहेका समुदायमा कुष्ठरोग रोकथामको लागि कार्यान्वयन गर्न सकिन्छ। सम्पर्क परिक्षणको माध्यमबाट विरामी खोजपड्तालको सार्थ यो रोकथामको लागि औषधीको सेवानले कुष्ठरोगको प्रकोपलाई तुलनात्मक रुपले कम गर्दछ भन्ने तथ्य विभिन्न देशहरुमा गरिएका अध्ययनहरुले देखाएको छ। कार्यान्वयनको दृष्टिले यो कार्यक्रम किफायती र प्रभावकारी मानिएको छ।
उद्देश्य	• गाँउ तथा नगरपालिकामा अन्तर्गतका स्वास्थ्य संस्थाहरुमा कुष्ठरोग उपचारको लागि दर्ता भएका विरामी तथा प्रभावितहरु (Index Case) को सम्पर्कमा रहेको परिवार तथा छिमेकीहरुको सम्पर्क जाँच गरी शुरु अवस्थामा नै रोग पत्ता लगाई उपचार व्यवस्थापन गर्ने। • कुष्ठरोगको परिवार तथा छिमेकीहरुलाई कुष्ठरोग विरुद्धको औषधी Rifampicin को एक मात्रा खुवाइ कुष्ठरोग संक्रमणलाई न्यूनिकरण गर्ने।
अपेक्षित प्रतिफल	उपचारमा रहेका विरामीहरुको सम्पर्कमा रहेका व्यक्तिहरुलाई एक मात्रा रिफाम्पीसिन औषधी खुवाएर समुदायमा रोगको संक्रमण दरमा कमी आउने।
संचालन प्रक्रिया	• कार्यक्रम संचालन LPEP Protocol को आधारमा छालारोग विशेषज्ञ, व्यवस्थापक एवं स्वास्थ्यकर्मीहरुको पूर्ण निर्देशन तथा समन्वयमा संचालन गर्ने। • कार्य योजना बनाउने र कार्यक्रमबारे अभिमूखिकरण गर्ने (स्वास्थ्यकर्मी २ दिन, म.स्वा.से अभिमुखिकरण १ दिन, स्वास्थ्य व्यवस्थापन समिति १ दिन) • यस कार्यक्रममा सम्वन्धित क्षेत्रका सहयोगी संस्थाको प्रत्यक्ष संलग्नता तथा आवश्यक सहयोग जुटाउने।

	● यो कार्यक्रम LPEP Protocol मा उल्लेख भएनुसारका Index Case हरुको परिवार र छिमेकीहरुको अभिलेख तयार गर्ने । ● अभिलेख अनुसार विरामीको परिक्षण गर्ने । ● Protocol मा उल्लेख भए अनुसार रिफापिसिनको एक मात्रा खुवाउने । ● सुपरिभेक्षण अनुगमन गर्ने ।
बजेट बाँडफाँड	घरभेट गर्दा म.स्वा.से.हरुलाई प्रतिदिन रु. ४०० र स्वास्थ्यकर्मीहरुलाई प्रतिदिन रु. ५००/- यातायात खर्च उपलव्ध गराउनु पर्नेछ ।
सन्दर्भ सामाग्री	राष्ट्रिय स्वास्थ्य तालिम केन्द्रले जारी गरेको तालिम निर्देशिका, कार्य सञ्चालन निर्देशिका २०७३, अन्य आवश्यक निर्देशिकाहरु तथा यससँग सम्वन्धित परिपत्र तथा अन्य निर्देशनहरु, www.edcd.gov.np

४. कार्यक्रमको नामः कुष्ठरोग निवारण अभियान

परिचय	यो कार्यक्रम समुदायमा अज्ञानताबश रोग निदान नभई उपचारमा नआएका कुष्ठरोग विरामी पत्ता लगाउन जनचेतना अभिवृद्धि गर्न, सक्रिय खोजपड्ताल विधिद्वारा विरामी पहिचान तथा समयमै उपचार गरी अंगभंग हुनबाट समेत बचाउन संचालन गरिन्छ ।
उद्देश्य	● समुदायमा अज्ञानताबश रोग निदान नभई उपचारमा नआएका कुष्ठरोग विरामी पत्ता लगाउने । ● समुदायमा जनचेतना अभिवृद्धि गरी कुष्ठरोग निवारण कार्यमा जनसहभागीता जुटाउने । ● रोग निदान भएका सवं विरामीहरुलाई बहु-औषधीय उपचार पद्धतिबाट निश्चित अवधि भित्र उपचार पुरा गराउने । ● जिल्ला र स्थानीय स्तरमा कुष्ठरोग निवारण (Elimination) गर्ने ।

अपेक्षित प्रतिफल	जिल्ला र स्थानीय स्तरमा कुष्ठरोगको संक्रमण घट्न गई रोग निवारण (Elimination) हुने ।
संचालन प्रक्रिया	• कार्य योजना तयार गर्ने । • स्वास्थ्यकर्मी, स्वंयसेवकलाई अभिमुखिकरण गर्ने । • स्थानीय जन प्रतिनिधि समाजसेवी पत्रकारलाई अभियानबारे जानकारी गराई यथासक्य सहभागी गराउने । • प्रचार-प्रसार गर्ने, स्वास्थ्यकर्मी र स्वंय सेवक परिचालन गरी खोजी कार्य गर्ने । • समुदायबाट प्रेषण भइ आएका शंकास्पद कुष्ठरोग विरामीको निदान सम्वन्धित स्वास्थ्य संस्थामा गर्ने व्यवस्था मिलाउने । • MDT र आवश्यक सामग्री भए/नभएको सुनिश्चित गर्ने । • अनुगमन, विरामी प्रमाणीकरण ।
बजेट बाँडफाँड	कार्यक्रम सञ्चालनार्थ तपसिल बमोजिम स्वीकृत रकमको बाँडफाँड गरी कार्ययोजना बनाउन सकिनेछ ।

स्थानीय तहको अभिमुखिकरण तथा सुक्ष्म कार्य योजना	रु. २०,०००/-
स्थानीय तह अन्तर्गत समन्वय समितिको बैठक	रु. १०,०००/-
संचारकर्मीसंग अन्तरक्रिया	रु. १०,०००/-
स्वास्थ्यकर्मीहरुलाई अभियान सम्वन्धि समितिको बैठक	रु. ५०,०००/-
घरदैलौ कार्यक्रम	रु. २,००,०००/-
प्रचार प्रसार सामग्री र सन्देश प्रसारण, ऱ्याली, व्यानर, आदि	रु. ५,००० /-

	कन्फरमेशन टोली तथा उपचारमा संलग्न स्वास्थ्यकर्मी	रु. ४०,०००/-
	अनुगमन, निरीक्षण	रु. १५,०००/-
	केन्द्र, प्रदेश र जिल्लाबाट अनुगमन	रु. ४०,०००/-
	औषधी तथा आवश्यक सामग्री ढुवानी	रु. ५,०००/-
	रेकडिङ्ग, रिपोटिङ्ग र प्रतिवेदन लेखन	रु. २,०००/-
	स्टेशनरी, संचार र फोटोकपी	रु. ३,०००/-
	जम्मा	**रु. ५,००,००० /-**
सन्दर्भ सामाग्री	कार्य सञ्चालन निर्देशिका २०७३, अन्य आवश्यक निर्देशिकाहरु तथा यससँग सम्वन्धित परिपत्र तथा अन्य निर्देशनहरु, www.edcd.gov.np	

५. कार्यक्रमको नामः सडक दुर्घटना कार्य स्थलमा हुने अपाङ्गता रोकथामका लागि कार्यक्रम

परिचय	सडक दुर्घटना मृत्युको प्रमुख कारण भई रहेको वर्तमान अवस्थामा यसबाट हुन शारारिक अपाङ्गताको संख्या पनि उच्च रहेको छ। सडक दुर्घटना कार्य स्थलमा हुने अपाङ्गता रोकथामका लागि ट्राफिक नियमको पालना, दुर्घटना स्थलमा आपत्कालिन व्यवस्थापन, चोटपटक सम्वन्धि उपचार व्यवस्थापन तथा प्रेषण प्रणाली व्यवस्थापन गर्न यो कार्यक्रम संचालन गरिन्छ।
उद्देश्य	सडक दुर्घटना कार्य स्थलमा हुने अपाङ्गता रोकथाम गर्ने।
अपेक्षित प्रतिफल	सडक दुर्घटनामा कमी आउने।
संचालन प्रक्रिया	• अत्यधिक सवारी चाप हुने राजमार्ग क्षेत्रमा पुनर्ताजगी (Refreshment Centre) को स्थापना गर्ने। • हाल संचालनमा आइ रहेका पुनर्ताजगी केन्द्र (Refreshment Centre) को स्तर उन्नती गर्ने।

	● सवारी चालक नियम सम्वन्धि जनचेतना बढाउने । ● सवारी चालक नियम पालना किरीङ (सवारी चालकले अपनाउनै पर्ने नियमहरु भएको ट्राफिक प्रहरी, स्वास्थ्यकर्मी र चिकित्सकलाई जिवनरक्षा सम्वन्धि तालिम दिने ।
बजेट बाँडफाँड	कार्यक्रम सञ्चालनार्थ तपसिल बमोजिम स्वीकृत रकमको बाँडफाँड गरी कार्ययोजना बनाउन सकिनेछ ।

● पुनर्ताजगी (Refreshment Centre) को स्थापना तथा स्तर उन्नती	रु. २०,०००/-
● सवारी चालक नियम सम्वन्धि जनचेतना बढाउन (पोष्टर, पम्प्लेट, भित्ते लेखन, माइकिङ)	रु. ३०,०००/-
● सवारी चालक नियम पालना किरीङ (सवारी चालकले अपनाउनै पर्ने नियमहरु भएको) विकास गरी वितरण गर्ने	रु. ३०,०००/-
● चालक, सहचालकलाई जिवन रक्षा सम्वन्धि अभिमुखिकरण	रु. २०,०००/-
● ट्राफिक प्रहरी, स्वास्थ्यकर्मी र चिकित्सकलाई जिवन रक्षा सम्वन्धि सम्वन्धित तालिम	रु. १,००,०००/-
जम्मा	रु. २,००,००० /-

सन्दर्भ सामाग्री	राष्ट्रिय स्वास्थ्य तालिम केन्द्रले जारी गरेको तालिम निर्देशिका, कार्य सञ्चालन निर्देशिका २०७३, अन्य आवश्यक निर्देशिकाहरु तथा यससँग सम्वन्धित परिपत्र तथा अन्य निर्देशनहरु, www.edcd.gov.np

समुदायमा आधारित समावेशी विकास

Community Based Inclusive Development

भुमिकाः

समुदायमा आधारित समावेशी विकास अवधारणाको विकास समुदायमा आधारित पुनस्थापनावाटै भएको हो। WHO, ILO र UNESCO ले २००४ मा सि.वि.आर. लाई अपांगता भएका व्यक्तिहरुको पुनर्स्थापना, समानता, समानअवसर र सामाजिक समावेशीकरणका लागि सामुदायीक विकास भित्रकै एउटा रणनीतिका[1] रुपमा परिभाषित गरेको थियो । सी.वी.आर.को सोहि परिभाषा अनुसार सी.वी.आर सामुदायिक विकासको लागि एउटा रणनीति हो । विश्वाभर सी.वी.आर.अवधारणालाई कार्यान्वयन गर्न प्रारम्भ भएको ३५ वर्ष भन्दा धेरै भैसकेको छ । तर अपांगता भएका व्यक्तिहरुको सामाजिक समावेशिकरण र सवै विकासका कृयाकलापहरुमा उनीहरुको सहभागिता सुनिश्चित हुन सेकेको छैन । यसै सन्दर्भमा सी.वी.आर. लाई अझ राम्रो र प्रभावकारी वुझाइको विकास तथा व्यवस्थापन गर्न सन् २०१० मा विश्व स्वास्थ्य संगठन र अपांगता र विकासका लागि काम गर्ने अन्य धेरै साझेदारहरुको अग्रसरतामा सी.वी.आर. निर्देशिका तयार गरियो जसमा अपांगता भएका व्यक्तिहरुको पुनर्स्थापना र सामाजिक समावेशिकरण लागि आवश्यक ५ वटा मुख्य क्षेत्र र प्रत्येक क्षेत्रमा ५ वटा उपक्षेत्रहरु उल्लेख गरिएका छन् जसलाई सि.वी.आर. मेट्रिक्सको रुपमा चिनिन्छ ।

[1] CBR Joint Posi on Paper of ILO, UNESCO and WHO, 2004)."

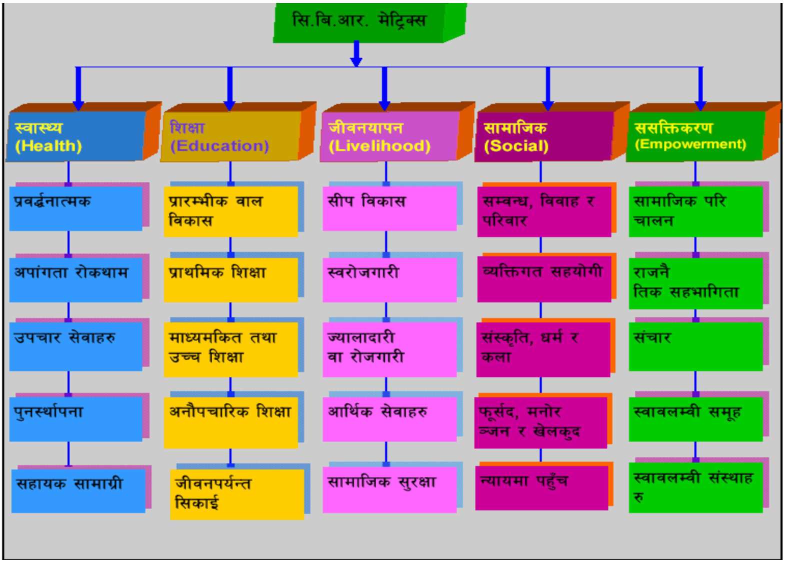

CBR matrix, CBR Guideline 2010

सोहि सी.वि.आर. गाइडलाईनमा सन् २००४ को परिभाषालाई अझ विस्तृत रुपमा व्याख्या गर्दै सी.वी.आर.लाई माध्यम र सि.वि.आइ.डि.लाई लक्षको रुपमा परिभाषित गरिएको छ। त्यसैले सी.वि.आई.डी. सी.वि.आर.लाई विस्थापन गर्न शुरु गरिएको नयां अवधारणा होइन तर सी.वी.आर.लाई अझ व्यवस्थित र प्रभावकारी रुपमा संचालन गरि समावेशी विकास, अपांगता भएका व्यक्तिहरुको सामाजिक तथा पारिवारिक जीवनमा पूर्ण सहभागिता, उनीहरुका लागि आवश्यक सेवा तथा सुविधामा सहज पहुंचको लक्ष्य हासिल गर्न तयार पारेको अवधारणा हो ।

सी.वी.आइं.डी. का उद्देश्यहरु:

१. अपांगता भएका व्यक्तिहरु सामाजिक जीवनका सवै पक्षहरुमा पुर्णरुपमा समावेश भएका छन् र उनीहरुलाई आवश्यक पर्ने सवै सेवा तथा सुविधामा सहज पहुंच छ भन्ने सुनिश्चित गर्ने ।

२. समुदायमा विद्यमान भौतिक निर्माण, यातायात, संचार, खेल तथा मनोरन्जन, धार्मिक सांस्कृतिक कृयाकलापहरुमा भएका सवैकिसिमका अवरोधहरु हटाई अपांगता भएका व्यक्तिहरुका लागि स्वास्थ्य, शिक्षा, रोजागरीमा सहज पहुंच सुनिश्चित गर्ने ।

सी.वी.आई. डी.ले अपांगता भएका व्यक्तिहरुको पुनर्स्थापनामा मात्र केन्द्रीत नभई समग्र सामाजिक परिवर्तन र समावेशी समाज निर्माण गर्ने तर्फ जोड दिन्छ । त्यसैले सी.वी.आई. डी :-

- अपांगता भएका व्यक्तिहरुको आफ्नो आवश्यकता आफै पहिचान तथा अभिव्यक्त गर्न र आफनो भविष्य आफै निर्धारण गर्न उनीहरुको शसक्तिकरणको माध्यमद्वारा आफैं स्वामित्वलिन सक्षम गराउने प्रकृया हो ।
- अपांगता भएका व्यक्तिहरुको दृष्टिकोणवाट समुदायमा विद्यमान समस्याहरुको विश्लेष्ण गरी अपांग तथा सांग व्यक्तिहरुलाई परिचालन समस्याको समाधान खोज्ने विधि हो ।
- अपांगता भएका तथा सांग व्यक्तिहरु मिली आफ्नो समस्या आफै समाधान गर्न संगठित तथा शशक्तिकरण गर्ने प्रकिया हो ।
- एउटा वहुपक्षिय विधि हो जसमा सवै प्रकारका अपांगता भएका व्यक्तिहरु, महिला, वालवालिका, जेष्ठ नागरिक सवैको सक्रिय सहभागिता रहन्छ ।
- वाहिरि सहजकर्ताहरुले समुदायको समस्या समाधान गर्न र क्षमता अभिवृद्धि गर्न सहयोग गर्छन उनीहरुको समस्या समाधान गरिदिने होइन[2] ।

समुदायमा आधारित समावेशी विकासको आवश्यकता

अपांगता र गरिविको दुष्चक्र: विश्व स्वास्थ्य संगठनले सन् २०११ अपांगता सम्वन्धी विश्वको कुल जनसंख्याको १५ प्रतिशत व्यक्तिहरुमा कुनै न कुनै प्रकारको अपांगता रहेको र त्यसको ८० प्रतिशत जनसंख्या विकासोन्मुख देशहरुमा रहेको प्रतिवेदन सार्वजनिक गरको थियो[६]। यसवाट के प्रष्ट हुन्छ भने गरिवि देश र समुदायमा अपांगताको दर धेरै छ । गरिव समुदायमा स्वास्थ्य, शिक्षा, रोजगारी लगायतका सेवा सुविधाहरु कमजोर हुन्छन् र जनताको त्यसमा पहुंच पुग्दैन त्यसैले त्यस्ता समुदायमा अपांगताको समस्या ज्यादा हुन्छ । साथै अपांगता भएका व्यक्तिहरु समाजमा विद्यमान विभिन्न अवरोध तथा सेवा सुविधामा उनीहरुको पहुंच कम हुने कारणले

[2] Community Based Inclusive Development, Principles and Practices, APCD

गरिविको चक्रमा फस्न पुग्छन् । त्यसैले गरिवी अपांगताको कारण पनि हो र परिणाम पनि हो भन्ने तथ्य धेरै अध्ययनहरुले प्रमाणित गरिसकेका छन् ।

प्राथमिकता निर्धारण: समुदायमा आधारित अपांगता पुनर्स्थापना विगत ३५ वर्ष भन्दा पहिले देखि निरन्तर संचालनमा रहेको छ र संसारभर एउटा brand को रुपमा स्थापित भै सकेको छ । तर पनि कतिपय अवस्थामा सी.वी.आर.लाई अपांगता भएका व्यक्तिहरुको चिकित्सकिय पक्षमा मात्र धेरै ध्यान दिइएको र गरिवी निवारण लगायत अन्य सामाजिक पक्षहरुलाई वेवास्ता गरिएको आरोप लाग्ने गरेको छ। साथै सी.वि.आर.मा अपांगता भएका व्यक्तिहरुको भन्दा पनि विज्ञहरु र सेवा प्रदायक संस्थाहरुको प्राथमिकता अगाडि आउने गरको पनि आरोप छ[3] ।

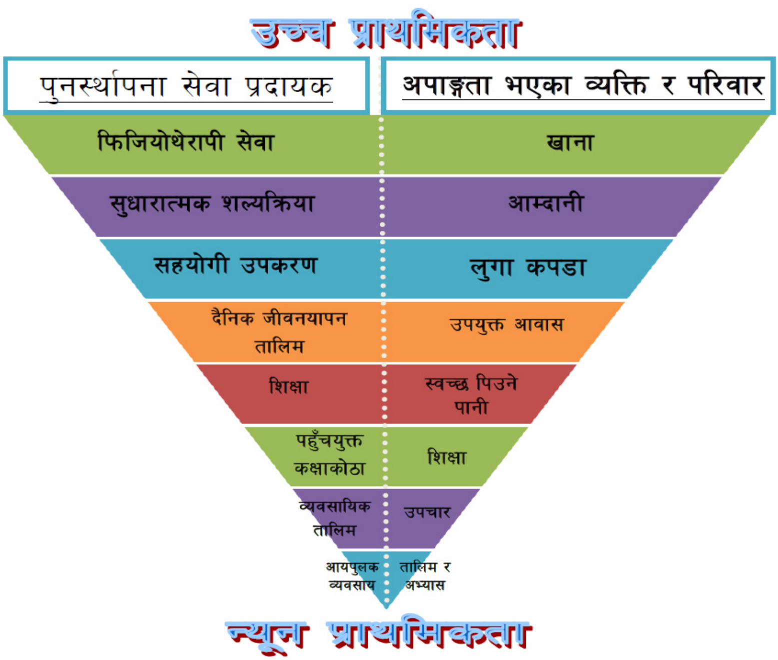

गरिव समुदायमा आवश्यकताहरुका सन्दर्भमा अपांगता भएका व्यक्ति, परिवार तथा सेवा प्रदायकहरुको हेर्ने दृष्टिकोण

[3] Chapal Khasnabis, CBR as part of Health and Development in CBR as part of Community Development, CBR Africa Network, 2006

उपसंहारः

अपांगता भएका व्यक्तिहरुका आवश्यकताहरु पनि अन्य सांग व्यक्तिहरुका जस्तै हुन् र ती समस्याहरुलाई जसरी विद्यमान स्वास्थ्य, शिक्षा रोजगार, जीविकोपार्जन, सामाजिक सुरक्षा आदि कार्यक्रमहरुद्धारा संवोधन गरिन्छ अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु पनि ती सवै विकासका कृयाकलापहरुमा समावेश हुन पाउनु पर्छ र अपांगता भएका व्यक्तिहरुका अन्य विशेष आवश्यकताहरु समेत यथाशक्य एकिकृत रुपमा संवोधन गरिनु पर्छ भन्ने नै समुदायमा आधारित समावेशी विकासको मुल मर्म हो। यसै मर्मलाई आत्मसात गरी दीगो विकास लक्ष्य २०३० ले ***"कसैलाई पनि पछाडि नछाडौं"*** भन्ने मुख्य लक्ष्य सहित अपांगता भएका व्यक्तिहरुलाई विकासका सवै लक्ष्यहरुमा समावेश गरिनु पर्ने र राज्यको विकासको सुचकका रुपमा अपांगता भएका व्यक्तिहरु समावेशिकरणमा समावेश गरिनु पर्ने विषयमा जोड दिएको छ ।

✍ **प्रकाश राज वाग्ले**
सि.वि.आइ.डि सल्लाहकार
जर्मन लेप्रोसि एण्ड टी.वी. रिलिफ एसोसिएसन

कविता संग्रह

द लेप्रोसी मिसन नेपाल-आनन्दवन अस्पताल र एसोसियसन फर आइडिया नेपालको समन्वयमा मिति २०७५।०८।०८ का दिन नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान, कमलादीमा कुष्ठरोग सम्वन्धि जनचेतना जगाउने उद्धेश्यले कविता वाचन प्रतियोगितामा पुरस्कृत भएका केही कविताहरु:

कुष्ठरोग विरुद्ध हामी

बाङ्गो एक शरीर झम्झम हुने औंला र खुट्टाहरू
आगोले सरि पोल्न थाल्छ तनका पुर्जा र पुट्ठाहरू
खाटो बस्न नपाउँदै नियतिमा अर्को नयाँ घाउ छ
कस्तो चेतनसून्यता छ तनमा , धिक्कार मौलाउछ ।१।

मेरो दोष करार गर्न मनुवा भन्दैछ भो पापले
देवी ईश्वरका रुखा नजरले, अज्ञान वा श्रापले
कस्तो कट्‌कट देह हुन्छ तनमा पीडा लुकेका कति?
तिम्रो तुच्छ विचार गड्छ मनमा अग्न्यास्त्र भै चस्चसी ।२।

दिन्नन् काम कतै , छु लङ्गड अरे औंसा परेको तन
बाचौं आज कसो गरी , मनुजता बिक्री भएको दिन
लाग्यो कुष्ट भने अमानव हुने मान्छेहरू हूलमा
यौटा मानव खोज्छ मानवसगै सम्वेदना खै कहाँ ?३।

आऊ साथ जुटौं तिमी र म सँगै , यो पापले हुन्न हे
एकै ठाउँ बसौं मिलेर, यसले त्यो देहमा छुन्न हे
देऊ औषधि ,घाउ धुन्छु दिनँहु , झन् होसियारै भए
यस्ता कुष्ट हजार थाम्छ मनले माया र इच्छा भए ।४।

मेरो देश छ `कुष्टरोग रहितो´ भन्ने गरौं कामना
जोड्दै हातहरू मिली सबजना लागौं सँधैं काममा
कोही छन् यदि लुप्त कुष्ट तनमा लिई बसेका भने
ल्याऊ है उपचारमा अब ढिला गर्दा छ घाटा हुने ।५।

- हिमालय पौडेल
ठेगाना : चौदन्डीगढी नगरपालिका -१०
, उदयपुर
फोन नं : ९८४२९३४८८७
ई मेल: paudelhimal2@gmail.com

घरभित्र

त्यो दूरको घाम
मलाई छुन दिनहुँ आउँछ
तर, आउँदैनन् मलाई छुन
आँगनमा खेलिरहेका मेरा
नातिनातिनाहरु
घामलाई घिन लाग्दैन हो ?

वर्षौंसम्म मैले तँलाई छोएँ
तर, वर्षौं भयो तैंले मलाई नछोएको
छोरा ! रोगी आमा
आमा जस्ती हुन्नन हो ?
छोरा तँलाई रोग नलागोस् ।

नजिकैबाट बुहारी तर्केर हिँड्छे
उसले थुकेका थुकका छिटा
मेरो पछ्यौरीमा पर्छन
छोरा ! सोध्न उसलाई
उसकी माइतकी आमालाई रोग
लाग्दैन हो ?

मलाई मेरा श्रीमानले
जिन्दगीभर साथ दिन्छु भनेर
कसम खाएर ल्याए
बिहेको दोस्रो वर्ष
उनलाई कालले खोसेर लग्यो
कसले भन्दिन्छ मलाई
कसमको आयु कति हुन्छ भनेर ।

मेरो मुखले कहिलेकाहिँ
तातो पानी खोज्छ
बुहारीले भान्साकोठामा लगाएको
ताल्चा
मेरो झर्न लागेको हातले खोल्न
सक्दैन् ।

घरभित्र छु
परिवार टाढा छन्
धरती मलाई भेट्न आउला भन्दै
पर्खिएको
म त आकाश जस्तै भएँ
सबैमाझ देखिएर नितान्त एक्लो ।

रोगी भएपछि
मान्छेलाई आर्यघाट औंधी मन
पर्दोरहेछ
मलाई पनि आर्यघाट मन पर्न थालेको
छ ।

छोरा ! तँ जन्मेको दिन
म खुसीले रोएको थिएँ
मलाई यत्ति भनिदे
तेरी रोगी आमा मरेको दिन
तँ खुसीले रुन्छस् कि दुःखले
आँसु त दुवैबेला खस्छन् ॥

- निरज दाहाल, झापा
अस्थायी ठेगाना : काठमाडौं
फोन नं : ९८६१८५६८१६
इमेल :Nirajdahal4455@gmail.com

आत्मालाप !

मैले कसैलाई छुन हुँदैन
कसैले मलाई छुन हुँदैन भन्ने भएपछि
दैलोबाट निकालिँदै गर्दा
सबै भन्दा पहिले
मसँग हात मिलाउन आइपुगेका हुन घामका किरणहरू
जसले दिए मित्रताको नयाँ आयाम
जसै घामका किरणहरूले मेरा गोडाहरूमा स्पर्श गरे
ममा पहिलो पटक आएको हो आँट आफैसँग लड्न

फोक्सोमा पुगेर हावाले कानेखुसी गरेपछि
मैले बुझेको हुँ प्रकृतिको उदारता
मेरा रोगाएका गोडाहरूको लागि
थापेपछि धर्तीले छाती
म दह्रीएको हुँ समाज अघिल्तिर

मैले पिउन खोज्दा पानी उल्टो भागेन नदी
म सुस्ताउदा डराएनन चौताराहरू
मैले हेर्दा पाखा पखेराहरूमा कुनै अपसगुन भएन
म उठ्दा छोइन्छकी! डरले आत्तिएन आकास
म हिँडदा बाटोले खुम्च्याएन निधार

मेरा लागि काँचै बसेनन जँगलका अगेनोका
कट्स, ऐसेलु र काफलहरू
न बर्षातले मलाई छुन घीन मान्यो

समाजको पीडाले बाफिएको मेरो शरीरमा
जूनले आफ्नो शितलता छर्न कत्ती हिच्किचाएन
ताराहरू मेरालागि जीवन दर्शन बनेर टिल्पिलाईरहे

भञ्ज्याङ्का उकालीहरूमा हावाको सुशेली सुनेपछि
ममा भरिएको हो जीवनको लयात्मक धून
आफू जस्ता हजारौंको ओठमा देखेपछि मुस्कान
मैले गरेको हुँ बाँच्ने अठोट

किन मान्छेहरू
आफू भन्दा फरक केही देख्न चाहदैन ?
किन मान्छे मान्छेलाई नै देखि सहदैन ?
किन मान्छे मान्छे बन्न सकिरहेको छैन ?

किन मान्छेले मान्छे नलखेटेर
मात्र मान्छेको शरीरको रोग लखेट्दैन ?
आउनुहोस
हामी सबै मिलेर क्षितिज पर पुर्याऔं
हामीभित्र लुकेर बसेको बिचारको कुष्टरोग !

- **प्रज्वल अधिकारी**
दुराडाँडा, लम्जुङ
९८४१००३७०८

कुष्ठरोग प्रभावितको बिचार

त्यति साँघुरा छैनन अस्पतालका मुलढोकाहरु
जति साँघुराछन बिचार हिड्ने गल्लीहरु
सजिलै सकिन्छ बुझ्न औषधीको मात्रा
कुहिरोमा खेलिरहन्छ लुकामारी पुर्व जन्म

तैपनी आजको मान्छे
पुरातनको बुइ चढेर
अस्पताल पस्न इन्कार गरिरहेछ
कुँजिएर संकृणताको परिधिमा
जिजसको उद्दार पर्खिरहेछ

मान्छेको बिचार ग्रसित छ कुष्ठरोगले
जो ओखती हैन, चमत्कार खोजिरहेछ
सकिनै लागेको बेट्री बोकेर
समयलाई भेट्न दौडिरहेको घडिजस्तो
शरिरलाई सानो भैसक्दा पनि
पुरानै लुगा लगाउन अभ्यस्त बालकजस्तो
आजको मान्छे सत्य जानेर पनि
आफ्नै छायाँलाई सरापिरहेछ

मान्छेको बिचार ग्रसित छ कुष्ठरोगले
जो ओखती हैन, चमत्कार खोजिरहेछ

हेन्सनले कतिपटक खोज्नुपर्ने हो उपाय
सत्यले कतिपटक नङ्याउनेपर्ने हो आफुलाई
कति पटक च्यात्नुपर्ने हो झुठको पर्दा
कतिपटक लड्नुपर्ने हो निशुल्क औषधीहरुले
महंगा भ्रमहरुसंग
मान्छे उत्तराअधुनिकताको लेप लगाएर
परिचित उत्तरहरुको प्रश्न सोधिरहेछ

लाटाहरुले पनि बोल्ने बेला भैसक्यो अब त
तैपनी ग्रसित छ कुष्ठरोगले मान्छेको बिचारहरु
जो ओखती हैन, चमत्कार खोजिरहेछ

- सुदर्शन पौडेल
पोखरा, कास्की, गण्डकी प्रदेश

सम्वन्धित संस्था तथा व्यक्तिहरूको सम्पर्क नम्वरहरू

कुष्ठरोग नियन्त्रण तथा अपाङ्गता व्यवस्थापना शाखामा कार्यरत कर्मचारीहरुको सम्पर्क नम्वर

नाम	पद	सम्पर्क नं
डा.बिवेक कुमार लाल	निर्देशक, इपिडेमियोलोजी तथा रोग नियन्त्रण महाशाखा	९८५११७२५७२
डा. रविन्द्र बास्कोटा	शाखा प्रमुख (कन्सल्टेण्ट डर्माटोलोजिष्ट)	९८५११५१६८४
महेश कुमार पुरी	क्षय कुष्ठ अधिकृत	९८४८०५६४०७
डा. उत्तम घिमिरे	मेडिकल अफिसर	९८५१०८९४२६
मिठाराम थापा	बरिष्ठ लेप्रोसि सुपरिवेक्षक	९८४१५६४४२२
प्रकाश मल्ल	CBR सुपरभाइजर	९८४१४३१०५१
ङवाङ्ग डोल्मा तामाङ्ग	लजिष्टिक एण्ड अफिस असिष्टेण्ट	९८४१६३१८१३
कमल तामाङ्ग	सवारी चालक	९८४१८२७८४४
जितेन्द्र कार्की	का.स	९८४१११५६८०
भगवान महत	का.स	९८४३७११८६३
मुना माझी	का.स	९८६१६९४९२०

स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय अन्तर्गतका टेलिफोन नम्वरहरु

क.स	कार्यालय	टेलिफोन नं	फ्याक्स नं
१	श्री माननीय मन्त्रीज्यूको कार्यकक्ष	४२६२५३४	४२६२५६२
२	श्रीमान सचिवज्यूको कार्य कक्ष	४२६२५९०	४२६२४६८
३	श्री निती, योजना तथा अनुगमन महाशाखा	४२६२४८९	४२६२९३५
४	श्री गुणस्तर मापन तथा नियमन महाशाखा	४२६२४८९	
५	श्री जनसंख्या व्यवस्थापन तथा सूचना महाशाखा	४२६२९८७	
६	श्री स्वास्थ्य समन्वय महाशाखा	४२६९७३५	
७	श्री प्रशासन महाशाखा	४२६२८६२	४२६२७०६
८	श्री स्वास्थ्य आपत्कालिन तथा विपद व्यवस्थापन शाखा	४२५०८४५	४२५०८४२

कार्यलयको नाम	फोन नं	फयाक्स नं
स्वास्थ्य बिमा बोर्ड	४१००२२३, टोल फ्रि नं:१६६००१११२२४	४१००२२३
Hello Swasthya (PAHS)	५५५१९४०	
बिपन्न नागरिक सेवा (व्यवस्थापन महाशाखा)	४२६२०६३, ४२५१२४२	
राष्ट्रिय स्वास्थ्य अनुसन्धान परिषद्	४२५४२२०,४२४६००८	४२६२४६९

स्वास्थ्य सेवा विभाग अन्तर्गतका टेलिफोन नम्बरहरू

क.स	कार्यलयको नाम	फोन नं	फयाक्स नं
१.	श्रीमान् महानिर्देशकज्यू, स्वास्थ्य सेवा विभाग	४२६१४३६,४२६१७१२	४२६२२३८
२.	श्री ब्यबस्थापन महाशाखा	४२६१७६८	४२६१४१३, ४२६२१६१
	HMIS	४२५०३२०	
३.	श्री उपचरात्मक सेवा महाशाखा	४१०००८०	४१०००५२
४.	श्री परिवार कल्याण महाशाखा	४२६२१५५, ४२६२२७३	४२५६१८१
५.	श्री इपिडिमियोलोजी तथा रोग नियन्त्रण महाशाखा	४२५५७९६	४२६२२६८
६.	श्री नर्सिङ तथा सामाजिक सुरक्षा महाशाखा	४२६२०६३, ४२५१२४२	४२६२१६१
७.	श्री कुष्ठरोग नियन्त्रण तथा अपांगता व्यवस्थापन शाखा	४२६२००९,४२६१४३६	४२४८५३५
८.	श्री अर्थिक प्रशासन शाखा	४२६१५२६	४२५७६४३
९.	श्री राष्ट्रिय स्वास्थ्य शिक्षा सुचना तथा संचार केन्द्र	४२५४६१३,४२६१३८७	४२६१३८७
१०.	श्री राष्ट्रिय क्षयरोग केन्द्र	६६३००३३,६६३१०४८	६६३५९८६
११.	श्री राष्ट्रिय एड्स तथा यौन रोग केन्द्र	४२६१६५३,४२५८२१९	४२६१४०६
१२.	श्री राष्ट्रिय स्वास्थ्य तालिम केन्द्र	४२६२१६१,४२५६७६४	४२६१८१७
१३.	श्री राष्ट्रिय जन स्वास्थ्य प्रयोगशाला	४२५२४२१,४२४०२१७	४२५२३७५

कुष्ठरोग सेवा प्रदान गर्ने सहयोगी संस्था र सेवा केन्द्रहरु			
क.स	**संस्थाको नाम**	**सम्पर्क नं.**	**फ्याक्स/इमेल**
१	श्री आनन्दबन कुष्ठरोग अस्पताल, टिका भैरब ललितपुर	०१.६२२४८१५, ९७५१०१७२४५	
३	खोकना आरोग्य आश्रम खोकना	४४७४६५० डा. हिरामन प्रधान ९८५१०३२५६३	(सेवा केन्द्र गौसाला बाट प्रत्येक हप्ताको सोमवार र बिहिवार) किल्नीक संचालन
४	श्री लालगढ कुष्ठरोग अस्पताल, लालगढ धनुषा	०४१.६२०१८२, ०४१.६२०४६७	
५	श्री एन एल आर कन्ट्री अफिस, काठमाण्डौ	०१-५२६१८६४	०१४२४५८८२
६	श्री एन एल आर फिल्ड अफिस, बिराटनगर	०२१.५२६५७१	०२१.५२४६४०
७	श्री एन एल आर फिल्ड अफिस, धनगढी	०९१.५२२४९९,०९१.५२१९०९	०९१.५२१९२७
८	श्री आइ .एन. एफ. पोखरा	०६१.४३१०१५, ४३१०८३	०६१.४३०९४० info@nepal.inf.org
९	श्री साईनिङ्ग अस्पताल आइ.एन.एफ. सुर्खेत	०८३.५२०३४६, ५२०३५३	०८३.५२०३८९ hospital.manager@surkhet.nepal.inf

१०	श्री डामियन फाउण्डेसन	९८६१२०४८५५	
११	श्री टि.वी नेपाल	हिक्मत खड्का, ९८४८०२९३३५	
१२	श्री साईनिङ्ग अस्पताल आइ.एन.एफ., नेपालगन्ज	०८१.५२२०३०	०८१.५२१५९७ hospital.manager@banke.nepal.inf
१३	श्री आइ.एन.एफ जुम्ला	०८७.५२०००५	community.cm@jumla.nepal.inf.org
१४	श्री आइ.एन.एफ दाङ्ग	०८२.५६००१७	community.cm@dang.nepal.inf.org
१५	श्री बिकास नेपाल, पोखरा	०६१.४३०५६२	
१६	श्री पि. एन. एल बुटवल	०७१.५४११७०	
१७	श्री फेयरमेड नेपाल, पाटन, काठमाण्डौं	०१५०१२६७०	
१८	श्री टिम अस्पताल डडेल्धुरा	०९६.४२०७६०	
१९	श्री सेवा केन्द्र गौसाला काठमाण्डौ	४४७४६५०	
२०	श्री रिड नेपाल, कपन काठमाण्डौ	९८४१७९३१५०	
२१	जमिरिया देवी आश्रम धनुषा	९८५४०२००४४ (सम्पर्क प्रकाश राना)	
२२	लुम्बिनी अंचल अस्पताल	**(सम्पर्क डा.सुवाश बराल ९८४१४६२०३९)** (आनन्दवन अस्पतालबाट संचालित Satellite Clinic)	
२३	चन्द्र निगाहापुर अस्पताल		
२४	शान्ती सेवा गृह, तिलगंगा, काठमाण्डौ	४११२५००	

क्षय/कुष्ठरोग अधिकृतका नाम तथा सम्पर्क टेलीफोन नम्बर

नाम	पद	इ.मेल	सम्पर्क नं
ध्रुवलाल उराव	क्षय कुष्ठ अधिकृत	drtlo1966@gmail.com	९८५२०२९९२६
तुलसी प्रसाद गुरागाँइ	क्षय कुष्ठ अधिकृत	tguragain@yahoo.com	९८५२०५५९३४
राम जतन शाह	क्षय कुष्ठ अधिकृत	panchthar@yahoo.com	९७४१०७३६८९
प्रमोद दाहाल	क्षय कुष्ठ अधिकृत		९८४२०३१८७१
मुलुकचन्द्र राजबंशी	क्षय कुष्ठ अधिकृत		९८४२४६७८८८
किरण कार्की	क्षय कुष्ठ अधिकृत		९८४२८२४३६१
बिनोद मिश्र	क्षय कुष्ठ सहायक		९८४४०५३८३३
उमेश यादव	क्षय कुष्ठ अधिकृत	siraha@yahoo.com	९८४४०५२७४३
बिष्णु क्षेत्री	क्षय कुष्ठ अधिकृत		९८५२०५८२०५
अम्बिका लामीछाने	क्षय कुष्ठ अधिकृत		०२१५२२१८०
कर्मचन्द्र राजबंशी	क्षय कुष्ठ अधिकृत		९८५२०२७३६५
राम नरेश ठाकुर	क्षय कुष्ठ अधिकृत		९८४२०४१७५७
राजबिर यादव ओखलढुंगा	क्षय कुष्ठ अधिकृत		९८५४०२६२०६
इश्वरभक्त श्रेष्ठ	क्षय कुष्ठ अधिकृत		९८४११११११९७
गुञ्जेश्वर यादव	क्षय कुष्ठ अधिकृत		९८४२८२५९९५
सुरेन्द्र बुढाथोकी	क्षय कुष्ठ सहायक		९८५११७३१६२
विजय गुरागांइ	क्षय कुष्ठ अधिकृत		९८४२०३६८६६
उत्तम राज खनाल	क्षय कुष्ठ अधिकृत	Uttam.khanal27@gmail.com	९८५११६०५२१,९८४३९३०७९५
जयराम दुवाडी	क्षय कुष्ठ अधिकृत	jayaduwadi@gmail.com	९८५५०५८७७७

शम्भु प्रसाद यादब	क्षय कुष्ठ अधिकृत	-	९८४४०९०८५२
रामबिनयी यादब	क्षय कुष्ठ अधिकृत	rambinehiyadav@gmail.com	९८४५२२६४२४
महेश साह	क्षय कुष्ठ अधिकृत		९८५५०४०१३७
राजेश कुमार ठाकुर	क्षय कुष्ठ अधिकृत	rajeshkumarthakur90@gmail.com	९८४९००४३५९
शाहमद्दिन मिकरानि	क्षय कुष्ठ अधिकृत	smikrani2013@gmail.com	९८४४०३४८८८
रामगुलाम कर्ण	क्षय कुष्ठ अधिकृत	ramgulamkarna@yahoo.com	९८५४०२४२०८
रामबाबु यादब	क्षय कुष्ठ अधिकृत	rambabuyadavdtlo@gmail.com	९८४४०५१६२५
बिनोद झा	क्षय कुष्ठ अधिकृत		९८४२६३७३१५
बलिराम यादब	क्षय कुष्ठ अधिकृत		९८४४०४६९७८
राजाराम अधिकारी	क्षय कुष्ठ अधिकृत	adhikarirajaram66@gmail.com	९८४६१५५१४०
तारा शर्मा ज्ञवाली	क्षय कुष्ठ अधिकृत	-	९८४९६०४६१६
चीत्र जंग शाही	क्षय कुष्ठ अधिकृत	cjshahi@hotmail.com	९८५११११२०३
जनक कमारी ढकाल	क्षय कुष्ठ अधिकृत		९८४१३८५५१४
देबी गुरुङ	क्षय कुष्ठ अधिकृत	devi39987@hotmail.com	९८५१०३९९८७
ठाकुर पौड्याल	क्षय कुष्ठ अधिकृत	paudelthakur@yahoo.com,	९८४१७८२०८६
बिष्णु प्रसाद जैसी	क्षय कुष्ठ अधिकृत	-	९८५११५८३१४
जितेन्द्र कुमार कर्ण	क्षय कुष्ठ अधिकृत	karnajk31@gmail.com	९८४४०६५८६२
चन्द्रकिशोर यादव	क्षय कुष्ठ अधिकृत	ckyadavtlo@gmail.com	९८५११७७५८५
देबरत्न महर्जन	क्षय कुष्ठ अधिकृत		९८४१४२१९३४
राम दुलार यादब	क्षय कुष्ठ अधिकृत		९८४४०२५०८०
रेक बहादुर थापा	क्षय कुष्ठ अधिकृत	thaparek@gmail.com	९८४६२०१२२५
शिसिर सिल्वाल	क्षय कुष्ठ अधिकृत	silwalccr@gmail.com	९८४१२६११५६
देव प्रकाश घिमिरे	क्षय कुष्ठ अधिकृत	prakashghimire282@gmail.com	९८५७६२०५१४

नरजङ्ग ठकुरी	क्षय कुष्ठ अधिकृत	dremthakuri@gmail.com	९८५६०४०८६०
कृष्ण प्रसाद सुवेदी	क्षय कुष्ठ अधिकृत	subedikrishnaprasad@yahoo.com	९८४६०३५८४३
बिष्णु सुवेदी	क्षय कुष्ठ अधिकृत	bishnusubedi710@yahoo.com	९८५६०५२६७८
बसन्त भट्टराई	क्षय कुष्ठ अधिकृत	basantanathbhattarai@gmail.com	९८४६०३५८४३
शम्भूलाल कर्ण	क्षय कुष्ठ अधिकृत	paudelgr@gmail.com	९८४७०५७८०९
अमर दवाडी	क्षय कुष्ठ अधिकृत	amardawadi555@gmail.com	९८५५०६३९८५
लक्ष्मण बसौला	क्षय कुष्ठ अधिकृत	lbasaula66@gmail.com	९८५६०२७१६६
विश्वनाथ न्यौपाने	क्षय कुष्ठ अधिकृत	neupanebishwaa@yahoo.com ; bishwaneupane7@gmail.com	९८४७०३२७७५
बिनोद लाल कर्ण	क्षय कुष्ठ अधिकृत	karnabinod2015@gmail.com	९८५८४२१८५३
मो. इरफान	क्षय कुष्ठ अधिकृत	bikash076@yahoo.com	९८५७०२७७८६
मनिष महतो	क्षय कुष्ठ अधिकृत	dtlamkm@gmail.com	९८४५४७६८९५
टिकाराम अधिकारी	क्षय कुष्ठ अधिकृत	adhikaritr36@gmail.com	९८५७०२१३३१
जर्नादन गिरी	क्षय कुष्ठ अधिकृत	girijanardan94@gmail.com	९८५७६४८५९०
मनोज प्रसाद ओझा	क्षय कुष्ठ अधिकृत	manojojhag@mail.com	९८४८७७००३५
दिपेन्द्र जेशी	क्षय कुष्ठ सहायक	Joshideependra3@gmail.com	९८५११९५५५२
श्याम मण्डल	क्षय कुष्ठ अधिकृत	harish.shah@gmail.com	९८४८४२४५६४
उद्धब ठगुन्ना	क्षय कुष्ठ अधिकृत	Uthagunna1@gmail.com	९८४८८४२४६६
पंकज कलाउनी	क्षय कुष्ठ सहायक	Kalaunipankaj46@gmail.com	९८४८४३५२४८
देव जोशी	क्षय कुष्ठ सहायक	ddicecool@gmail.com	९८६०२८८००८
सुरज खड्का	क्षय कुष्ठ सहायक	Suraj.khadka1254@gmail.com	९८६८५२७२८४

Districts with PR>1: Kailali, Jajarkot, Bardiya, Banke, Kapilvastu, Nawalparasi-East, Nawalparasi-West, Chitwan, Parsa, Bara, Rautahat, Sarlahi, Mahottari, Dhanusa, Siraha, Morang & Jhapa.